čeština
doma a ve světě

Redakční rada: Jaroslav Bartošek, František Daneš, František Fröhlich, Milan Jelínek, Ivan Lutterer, Vladimír Smetáček, Alexandr Stich, Dušan Šlosar, Ivan Vyskočil

Redakce: Ivana Bozděchová, Ondřej Hausenblas, Jiří Homoláč, Ivana Christová (technická pracovnice), Karel Kučera, Alena Macurová, Jiří Rejzek, Zdena Smetanová, Josef Šimandl (výkonný redaktor), Oldřich Uličný (vedoucí redaktor)

©Design: Q*ART '93

Vydala Filozofická fakulta UK v Praze,
centrum pro DeskTop publishing

Adresa redakce: Katedra českého jazyka FF UK,
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1;
tel. 248 111 26, l. 361

ISBN: 80-901489-8-0

Co se dělo v městě Olomouci

Ve dnech 24. - 27. 8. 1993 Olomouc hostil(a) účastníky konference Spisovná čeština a jazyková kultura 1993. Uspořádaly ji Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav pro jazyk český AV ČR v Praze a Filozofická fakulta Masarykovy Univerzity v Brně.

Konferenci pozdravil - kromě rektora olomoucké univerzity, známého anglisty J. Jařaba, a kromě olomouckého primátora M. Hořínka, disidentského slavisty - také kancléř L. Dobrovský, muž mnoha profesí a schopností, kterému není cizí ani lingvistika (vystudoval rusistiku s fonetickou specializací), a to jménem českého prezidenta, jehož vztah ke „slovům, slovům, slovům..." je dobře znám. Měli jsme tedy vynikající a neformální záštitu.

V osmdesátce referátů a v přibližně stejném počtu diskusních vystoupení hovořili, promlouvali, názorově se střetávali i vzájemně souhlasili nejaktivnější účastníci konference. Všech účastníků bylo při zahájení ke třem stovkám, zakončení absolvovala už jen polovička - ale tak to bývá při všech velkých podnicích tohoto druhu.

Slyšeli jsme minimum výkladů akademického typu: většinou se mluvilo ke konkrétním problémům, zajímavě, se zanícením a se znalostí věci. Paušální a nepříliš promyšlené stesky na tzv. úpadek spisovného jazyka se ozvaly jen v několika málo hlasech; nakonec, zdá se, zvítězilo funkční hledisko a vědomí proporcí - aspoň u odborné veřejnosti. Tzv. úpadkové jevy ve vyjadřování jsou nápadné, takže některým pozorovatelům mohou zastřít převažující snahu mluvčích o kultivovaný projev psaný i mluvený, ba někdy mohou zastřít i dobré, i když ne ve všem tradiční výsledky takového snažení.

Spisovnou češtinu je užitečné vidět jako útvar stabilizovaný, dostatečně pružný a zároveň otevřený vývoji (mathesiovská „pružná stabilita"). Takový pohled na dnešní spisovný jazyk odrážela i vystoupení žijících klasiků prof. F. Daneše a prof. K. Hausenblase. Vyskytly se i hlasy - zvlášť u cizinců -, jako by mluvená spisovná čeština byla něco strojeného, ba dokonce jako by neexistovala. Ani takové postoje nejsou nové: z doby velmi nedávné připomeňme knížku Čeština bez příkras (její autoři, J. Hronek a P. Sgall, na konferenci nebyli přítomni). Prof. Daneš připomněl, že v rozhlase, televizi a při oficiálních příležitostech se i dnes setkáváme s kultivovanou mluvenou podobou spisovné češtiny. Výhrady vůči pokusům o přehnanou „demokratizaci" spisovného jazyka ve prospěch češtiny obecné zazněly i v dalších vystoupeních: M. Krčmová, J. Chloupek, O. Uličný.

Z problematiky jazyka a stylu umělecké oblasti nejvíc zaujala problematika převyprávění např. děl klasiků 19. století. Dalimilovu kroniku v převyprávění uvítáme, ale Babičku Boženy Němcové? V některém z příštích čísel vám tuto záležitost předložíme k posouzení.

Hodně pozornosti věnovala konference češtině ve škole. Zazněly hlasy neoliberalistické a antigramatické (O. Hausenblas) i hlasy mírnější, zdůrazňující řád v osnovách i výuce. (Konfrontaci těchto názorů bude věnováno příští číslo našeho časopisu.) Řada účastníků se shodla, že komunikační koncepce výuky je správná, ale poučení o gramatickém systému nelze opomíjet (F. Daneš, Z. Hlavsa, P. Novák, O. Uličný aj.).

Jako obvykle, volalo se po mnohém: vyzývalo se k výuce mluveného jazyka, k posilování čtenářství - žáci nerozumějí čtenému textu; mělo by SE *pečovat o zkvalitnění komunikace v oficiálních situacích, ale i starat se o zlepšení soukromého a poloveřejného dorozumívání zejména v rodinách, ve školách, na pracovištích a na veřejnosti*: napadá vás, kterak na to? Pište, otiskneme.

A teď pár střípků, dojmů a vzpomínek:

Prof. Liličová z Leningradu si zavzpomínala, jaká na ni padla odpovědnost, když při první návštěvě Prahy uviděla transparenty Sovětská žena - náš vzor ❋Prof. Townsend z USA, ač artikuloval češtinu po americku, překvapil tím, jak si byl vědom stylového rozvrstvení češtiny: říkal např. „To trvalo už dýl, vlastně déle..." Požadoval češtinu jednotnou, a to nespisovnou, lehkou pro cizince: v tom mu asi nevyhovíme ❋Prof. K. Hausenblas se v zájmu jazykové kultury vyslovil pro rozvíjení osobních a pracovních kontaktů mezi lingvisty a pracovníky rozhlasu a televize ❋Na adresu nových učebnic upozornila prof. Čechová, že tvorba dobré učebnice je stálý proces: nelze vytvořit jednu učebnici na věky ❋Fr. Štícha zdůraznil nutnost počítačového korpusu pro češtinu jako materiálové záruky pro rozvoj empirické, nikoli spekulativní lingvistiky ❋Ty vole, ty krávo - vážení přátelé... Takovými slovy zahájil svůj příspěvek o zhrubění mluvy v rodinách S. Pastyřík z Hradce Králové ❋O tom, že naše soudnictví je v krizi nejen profesionální, ale i jazykové, přesvědčil účastníky konference kus záznamu ze soudního jednání: už pouhý jazyk právních dokumentů je s to „umravnit" vnímavější osoby. Současný jazyk práva je tedy vítaným objektem rozboru a kritiky ❋Naproti tomu očekávaně vděčné téma - nová pravopisná pravidla - se objevilo jen v diskusním příspěvku Z. Hlavsy (spoluautor Pravidel 1993) a v jednom kritickém ohlasu; zato v kuloárech jsme slyšeli k novým Pravidlům kritických hlasů podstatně víc ❋Z očekávaných, ba přímo věčných témat se neobjevila problematika cizích slov: už na konferenci na to upozornil prof. Stich ❋K jiskření došlo v diskusi mezi Z. Starým a F. Danešem: první kritizoval koncepční východiska pražské jazykovědné školy, druhý pak sporná východiska Z. Starého ❋Pravil jeden kantor v kuloáru: Hovorová čeština leží v krví nedokázána. Mluvčí na konferenci totiž zpochybnili leckterá tabu: hovorovou češtinu, obecnou češtinu, interdialekty, ba i vymezení podstaty spisovnosti. Přitom nešlo o projev české (a moravskoslezské) národní povahy ani o působení paradigmatu postmoderního myšlení: spíš se projevil nový stav poznání věcí ❋I. Martinec z Brna vtipně (a oprávněně) napadl pragocentrismus v kodifikaci: kdyby prý bylo nejvíc lingvistů např. v Hodoníně, prosazovali by do kodifikace místo obecné (ba pražské) češtiny nářeční jevy z Hodonínska... ❋Na druhé straně prof. K. Hausenblas vyzýval k poznání a pochopení pohnutek, které vedou Čechy a Moravany k odlišnému chápání téhož jazykového jevu ❋Pan Opálka přišel propagovat svou moravštinu (viz náš Dokument), ale odmítl zaplatit konferenční poplatek a raději odešel...

-red-

K olomoucké konferenci se vrátíme ještě v dalších číslech. Dnes si zavzpomínejme, že jednoho večera se v Olomouci zpívalo - a také o češtině, jak jinak. Tímto číslem nás budou provázet čtyři ukázky vlasteneckých zpěvů a drobné perly ze společenských zpěvníků. Citujeme prameny uložené v Muzeu české hudby, Lázeňská ulice 2, Praha 1 - Malá Strana:

- *Společenský zpěvník český*. Praha, Kober 1872[7].
Uspořádali: texty Dr. J. Boj. Pichl, nápěvy Jos. Leop. Zvonař
- *Velký společenský zpěvník český*. Sest. Frant. Heyduk. Kober, bez vr.
- *Nový zpěvník z národních a vlasteneckých písní jedno-, dvou- a trojhlasých.*
Pro potřeby školní i veřejné sestavil Josef Kozlík. Brno, J. Barvič, bez vr.

1. Čechoslovan.

Heyduk, 2. hlas Kozlík

Nápěv Jos. Soukup,
text V. J. Pichl

Vážně a s citem.

Tážete se,
(1) **proč jsem Slovan, proč mi bratrem každý Čech?**
(2) *české hlasy proč se proudí z lyry mé?*
(3) rád proč Boha českou písní opěvám?
(4) *proč své Čechy víc než sebe miluji?*

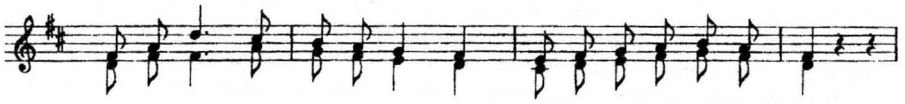

(1) **proč plesám, jsa česky chován, jako v lůně rájů všech.**
(2) *a proč mí - ním na vše časy věren zůstat řeči své.*
(3) a kam kročí moje no - ha city lásky vylévám.
(4) *a proč po - slední mé vzdechy jim a jim jen věnuji.*

§ **Český otec, česká má-ti, učili mě vlast mou znáti.**
jazyk
Boha
národ

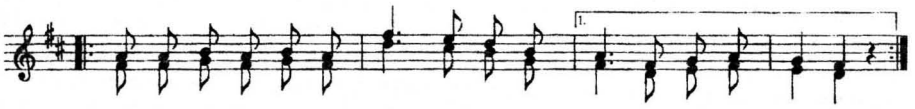

Český otec, česká máti, učili mě vlast mou znáti.

-li mě vlast mou znáti.

§ *Opakuje celý sbor ve forte* český otec *atd.*

Žhavé téma: pravopis

Jaké úpravy pravopisu a kdy?

(Na okraj Pravidel českého pravopisu 1993)

Letošní vydání nových školních Pravidel českého pravopisu (dále nŠP) nebylo většinou sdělovacích prostředků přivítáno vlídně. Uvážlivé hlasy některých lingvistů zanikají v bouřích odporu tisku a televize, učitelé se kriticky vyjadřují v kuloárech. Některé příklady ne vždy kompetentních kritických ohlasů uvádíme v kaleidoskopu diskusních ukázek dále. Spontánní a vcelku vzácně jednomyslný odpor velké části kulturně angažovaných, profesionálních uživatelů psaného jazyka vůči některým novým úpravám ukazuje mimo jiné, že pravopis má i svou hodnotovou stránku.

Autoři nŠP především podcenili sociolingvistickou stránku nových úprav: dnešní doba je plná změn, pracovní a často existenční stres je denním průvodcem každého z nás, a tak asi hlavně proto veřejnost pravopisné změny jako (snad) nikoli nutné odmítá. Zvykli jsme si prostě na jistou grafickou normu, a najednou ji máme měnit. Proč? ptá se dospělý. S dětmi je to jinak, ty se učí novým věcem snadno; ostatně školní vydání má přece sloužit především vzdělávacímu působení. Tu se však zase musíme ptát i po výchovném působením změn, neboť jsou často - podle diskusních hlasů - nesystematické, působí voluntaristicky a jejich zdůvodňování žákům by bylo mnohdy komplikované a obtížné. Pokusme se však charakterizovat letošní úpravy českých pravopisných pravidel nezaujatě a bez emocí. Vycházím tu z materiálové analýzy úprav školních Pravidel, kterou zpracovali členové Katedry českého jazyka FF UK v Praze: J. Homoláč, I. Nebeská, J. Rejzek, Z. Smetanová, J. Šimandl a J. Šlédrová.

Nová pravidla i pro výslovnost a tvarosloví

Školní vydání Pravidel z praktických důvodů podávalo vždy nejen kodifikaci pravopisnou, ale i výslovnostní a tvaroslovnou. Letošní vydání nŠP přináší novinky ve všech třech oblastech. Některé změny v kodifikaci spisovné výslovnosti (ortoepie) jsou přitom na nové pravopisné úpravy vázány, jiné nikoliv. Srovnáním se slovníkem kodifikační příručky *Výslovnost spisovné češtiny. Výslovnost slov přejatých* (Academia 1978, dále VSČ) zjistíme, že nŠP upravují dosavadní výslovnostní normu např. ve slově *šanson* (VSČ *-on/ón)* a v nepřímých pádech výrazu *Mars (Marsu,* VSČ *marzu;* nově připouštějí i spisovnou výslovnost *rezort, divan, kvarnerky, drezura, kultura, pasivní, virtuos* proti VSČ s výslovností *resort, dyvan, gvarnerky, drezúra, kultúra, pasívní, virtuós.* Apod., aj. Nově se v nŠP uvádí výslovnost *hardver, softver* (ps. *hardware, software);* ani v pečlivé, ani v běžné české výslovnosti však není situace takto jednoznačná: srov. *hardvér, softvér,* ale i *hárdvér,* resp. *hart/hárt-*. V souladu s novým pravopisem se objevují úpravy výslovnosti v případech *diskuze, zákristie* (vedle *-s-, sa-),* ale výslovnost i psaní pouze *dalajlama, konsenzus, nonsens - nonsensu* a mn. j. Zcela nově se vyslovuje např. *manažer* (VSČ *-ér)* a *renzina/renzína* (geol.), ps. *rendzina,* VSČ *-dzí-*. Atd., atp. Některé z těchto úprav lze vysvětlit příklonem autorů k výslovnosti považované dosud za nespisovnou, jiné ukazují k výslovnosti hyperkorektní nebo možná individuální, část z nich je prostě obtížně pochopitelná a je přijatelná za předpokladu trpné poddajnosti uživatelů. Spisovné výslovnosti se u nás ovšem ani dnes nedostává v jazykové kultuře náležité pozornosti - proto možná tato kodifikační aktivita kritikům nŠP poněkud unikla.

Z nedůsledností ve výslovnosti vlastních jmen jmenujme nepříjemnou záměnu výslovnosti anglicko-francouzského typu za výslovnost španělskou. Náležitá výslovnost názvů jihoamerických států *Guyana* není *gvajana*, jak uvádějí nová Pravidla, nýbrž *gijana:* srov. i novější české encyklopedické slovníky. Španělský typ výslovnosti *gva-* je na místě u názvu *Guayanská vysočina*. - Dokladem nedostatků konečné redakce nŠP je zařazení dvojice *sužovat-zužovat* mezi slova, která se „rozlišují pravopisem, nikoli výslovností" (s. 24n., II. 1.b), v textové části Pravidel.

Co se týká vlastních jmen, je už tradicí, že je Pravidla nezachycují nijak systematicky; nové vydání některá vlastní jména vypustila, jiná nově zařadila. Zarážející je nová kodifikace jména *Don Quijot* bez náležitého koncového *-e* (srov. s tím např. *Shakespeare*, kde *-e* zůstává), dále podivná, byť zděděná podoba zeměpisného jména *Montblank* vedle *Mont Blanc* (ale počeštěný např. *Popokatepetl, Vezuv* nebo pod. se neuvádí) a zvláště uvádění slovenských podob osobních jmen *Alojz* a *Jozef*. Zapomnělo se na frekventovaného *Jána* i na jméno *Mária;* o *Ľudovítovi*, resp. o *Valtrovi* aj. nemluvě. Tady by spíš prospělo, kdyby matrikáři ustoupili od předepsaného seznamu křestních jmen (pokud tak už neučinili) a zapisovali křestní jména podle přání rodičů a pravopisu příslušného jazyka. Tento problém tedy Pravidla nevyřeší; zato nesoustavnost v uvádění vlastních jmen osobních a místních zbytečně provokuje další kritiku.

Ve srovnání s předchozím vydáním Pravidel zmizela ze slovníku nŠP řada výrazů zvl. ideologicky zastaralých, ale i některé výrazy náboženské. Není však úplně jasné, proč byly vynechány např. *nelson/nelzon, nylon, poker, Vysočany, Zvičina, Nepobylice, Nezamysl, Jarmila, Jevíčko, Jablonná* aj., když jsou v nich skryty větší nebo menší pravopisné problémy. Na druhé straně přibyl např. *Hynek, Izidor, Ivona, knírač, kouzelník* (ale ne *kouzlit), hrobařík, homosexuální* (ale ne *heterosexuální), syfilitik* (ale ne *syfilis* s problémy morfologickými), *vražednický, vrátný, vrcholný, zapalovač, zlom* aj. Řada nových položek slovníku má velmi úzce odborné použití *(zenitteleskop, xantofor* aj.) a často ani pravopisné problémy neobsahuje: *humrový, lemur, vrása, vratiplachta, vřecko, želírování* a mn. j. Zato jsme tu nenašli *holocaust, glissando (pizzicato* ano), *chamsín* a dále např. časovací vzor *kupovat* s nově kodifikovanými koncovkami *-ju/ji, -jou/jí* a jiná tvaroslovně závažná slovesa jako *kreslit, mazlit se, kouzlit, modlit se, horlit, krášlit*. Můžeme autory pochválit, že neexistující výslovnost *bandžo* plně nahradili dubletou *bendžo,* z dublety *Macedonec / Makedonec* ponechali jen živou podobu s *-k-* aj. Výraz psaný *manažer* se však běžně vyslovuje *manažér, menežer, menedžr* a tyto výslovnostní podoby mohou označovat i poněkud odlišné skutečnosti.

Tvaroslovná kodifikace v nŠP odráží některé radikalizující tendence naší jazykovědné bohemistiky v názorech na podstatu spisovnosti. Tyto názory nejenže neberou v úvahu celoúzemní přijatelnost navrhovaných posunů v tvarosloví, ale neakceptují ani stylovou a funkční příznakovost nově kodifikovaných tvarů. Navíc se ve školních pravidlech uvádějí nové tvarové podoby bez explicitního stylového rozlišení vedle podob existujících, takže půda pro hodnotové rozkolísání v oblasti jazykových prostředků a jejich užití - zvláště u žáků a učitelů - je připravena. Místy je kodifikační aktivita nŠP v souladu s akademickou *Mluvnicí češtiny* (MČ), místy nikoli; k tomu přistupují odchylky od kodifikace v *Slovníku spisovné češtiny* (SSČ). Tak se sice v nŠP uvádějí v souladu se SSČ tvary *žiju-žijou, šiju -šijou* apod., ale zatímco MČ 2 uvádí i tvary *kupuju-kupujou,* SSČ se v této věci nevyjadřuje a nŠP dokonce výraz *kupovat* ani ve slovníku neuvádějí. Zato se v nŠP najde tvar 3. mn. *oni myslejí* (vedle *myslí),* stejně *po-, vy-, roz-, zamyslejí (se),* který v SSČ ani v MČ 2 nenajdeme a který je i pro pražské a středočeské mluvčí příznakově nespisovný. Na druhé straně za pozitivní změnu lze považovat kodifikaci typu 3. mn. *oni sází* (vedle *sázejí),* která je, zdá se, celoúzemně přijatelná. Rozpaky však vzbuzuje značně

nedůsledná změna kodifikace typu *tisknul* vedle *tiskl:* proč potom není *-nu-* v případech, které po tom přímo volají *(hryznul, přehmátnul, rozpliznul, vydrápnul, vyzdvihnul* aj.)?

Bydlím v ulici *V Bytovkách*

Nejméně kritiky zatím vzbudila úprava psaní velkých písmen ve vlastních jménech míst, institucí apod., která je založena na jednoduchém formálním kritériu: „U obecných jmen ve složeném jménu vlastním piš velké písmeno po předložce". Sama předložka se však někdy píše s písmenem velkým, jindy s malým. I zde se nové úpravy mohou stát zdrojem potíží. Pomineme neúplné a zavádějící formulace, např. na s. 40, II. 3: bez důkladného studia, osvojení pouček a procvičení bude dost obtížné pochopit, proč musí být *Lhota pod Horami,* ale *Rokytnice v Orlických horách,* a nikoli *v O. Horách,* proč je *Kozí hrádek, Dívčí hrady* (stavby), ale *Nové Hrady* (místo) aj. Nejvíc rozpaků způsobí asi typ *zastávka U Nemocnice* nebo názvy ulic jako *Ke Skladům, K Jihu, Pod Hotelem, Pod Napětím, Pod Novou školou, U Břehu, U Dětského hřiště, U Drůbežárny, U Tenisu, V Bytovkách* aj. Vzniká nebezpečí, že formální zřetel se tu může - zvláště u dětí - křížit se sémantickým a vést ke zmatkům při psaní totožných jmen obecných v jiných kontextech: *chodíme do Nové školy, maminka pracuje v Drůbežárně, bydlíme v By- tovkách...* Jednoduché pravidlo psaní všech slov kromě předložek a spojek v názvech uvedeného typu s velkým počátečním písmenem (funguje bez problémů nejen v ruštině, ale i v angličtině aj.) by nás sice zbavilo rozkoše přemýšlet o ko-respondenci vztahů mezi pravopisem a mimojazykovou skutečností, ale na druhé straně je pravděpodobné, že by veřejnost tuto úpravu přijala jako jednoduchou a srozumitelnou.

Přejatá slova: ani *dyskuze,* ani *dislexie*

Pravopis přejatých slov v češtině patří už k našemu lingvistickému folklóru. Principy a vývoj psaní přejatých slov by si zasloužily moderní teoretické studie. Především při přejímání cizích slov bije do očí snaha zachovávat protiklad původního *i-y,* zatímco jiné nápadné grafické znaky cizosti se rády mění: srov. *s-z, g-dž, i/y-j, qu-kv* aj. Protiklad *i-y* je v českém grafickém systému podvědomě natolik tabuizován, že se ani autoři nŠP necítí nuceni nahradit přejaté psaní územ domácím: nemáme tedy nově psát *dyskuze* nebo *komodyta,* ale na druhé straně ani *dispepsie* či *dislexie* - tam se předpona *dys-* v psaném jazyce zachovává. Ustálilo se i psaní *byznys,* srov. však slovenský pravopis *biznis!* V podstatě historický pravopis *-y-* zůstává u slov francouzského původu (srov. *bryskní),* i když jinde se cizost graficky signalizuje skupinou *-ri-: riziko, krize* aj. Vrcholem „úcty" k psanému protikladu *i-y* je v nŠP fonetický (!) přepis angl. výrazu *copyright* s *-y-* v podobě *kopyrajt* a francouzského *byfé,* i když, jak známo, se v české výslovnosti *i* a *y* nerozlišuje. A tak ve věci *i-y* zůstává poslední novinkou *sirup* (1957). Dostaneme se někdy dál a budeme psát *briskní* a *disgrafie, bifé* a *refiž?*

Pouze *pulzovat*, nikoli však i *fantaztický*

Původní psané *-s-* má v české výslovnosti i v pravopise přejatých slov tendenci ustupovat *-z-*, a to i na místech nenáležitých: srov. méně známou výslovnost *komprezor* a analogicky i *rešerže* m. *kompresor, rešerše*, pronikání výslovnosti typu *garzoniéra, glizando, perzonální, šanzón, inzekticid, režizér, rezort, diskuze* aj. Některé tyto jevy autoři nŠP akceptovali i v písmu, jiné nikoli: srov. *resort* i *rezort*, ale jen *personální*, výlučný *konsenzus* proti výlučnému *nonsensu* ad. K. Palek (P. Fidelius) upozornil v televizním Netopýru na důležitou novinku v aktivitě úpravců současného pravopisu, totiž na zdůvodňování psaní typu *kurz* morfematickým principem: *kurz - kurzu* jako *vůz - vozu*. Ani tento princip však nebyl uplatňován důsledně a vedl opět k nejednotným výsledkům. Srov. zachování výhradního *-s-* ve slovech *Mars, blankvers, virtuos* i v jejich tvarech, ačkoli spisovná výslovnost např. *o virtuosovi* neexistuje, a zvláště typy *plazma, fantazma, fantazie* (požadováno jen -z-), kde psaní základového morfému v odvozeninách podléhá pro změnu pravopisnému principu fonetickému: *fantastický, plastický*, nikoli *fantaztický, plaztický*, jak by odpovídalo principu morfematickému. V případě přípony *-izmus/ismus* a výrazů *spazmus/spasmus* aspoň jedna podoba odpovídá morfematickému principu (srov. *eufemistický, spastický*), protože tu byla dodržena moudrá zásada dvojí možné pravopisné podoby; *eufemiztický* a *spaztický* však už nŠP neuvádějí. Také u slovní čeledi s kořenem *-son-*, kde (zčásti substandardně) převládá výslovnost *-z-*, si úpravci počínají nejednotně: srov. psaní jen *rezonance*, ale také jen *disonance* a *konsonance*.

Sezona, balkonek a *infanterie*

Ve vyznačování délky samohlásek v psaní přejatých slov autoři nŠP překvapivě zčásti ustoupili od fonetického principu a zavádějí psaní krátkých samohláskových písmen i tam, kde tvůrci ortoepických pravidel VSČ slyší délky. Krátké samohláskové písmeno tak signalizuje cizost výrazu. To je nově v souladu se starým principem psaní *i-y*, avšak v rozporu s posilováním tendencí psát podle výslovnosti (a to i výlučně) *-z-* místo *-s-*, *dž* m. *j* nebo *gv, kv* místo *gu, qu* aj. Kombinací krátkých samohláskových písmen s projevy fonetického principu v témže slově však vzniká často poněkud bizarní výsledek, srov. nové psaní typu *eutanazie, oranžerie, dyzenterie* aj.

Ani v případě zápisu dlouhých vokálů se autoři nŠP nevyvarovali nesystematičnosti, a tak *adaptér, absorbér* aj. mají koncovku jen *-ér*, a to navzdory obecné tendenci nŠP vyznačovat v písmu cizost písmenem pro krátkou samohlásku, ba také navzdory grafice firemních štítů a inzerátů, kde čítáme *fotoatelier*, v dobrodružné četbě šestákového typu i *remorker*. Pak ovšem nelze vyloučit, že předepsaný *buldozer* se začne psát *buldozér* (mj. v souladu s převládající, byť nekodifikovanou výslovností). Zakončení *-ér* je nyní graficky osamocena: jeho protichůdnost k psaní *citron, milion, balon* i *balonek, balkon* i *balkonek, -in, -ixní, -iva, -ura, -erie (infanterie!), -en (polyetylen), -ona (sezona)* aj. připomíná, že nová úprava pravopis přejatých slov nesjednocuje, nýbrž rozděluje; nezjednodušuje, nýbrž činí ho složitějším.

Úpravy jen systematické a dobově přijatelné

Současná česká společnost se orientuje na západní kulturu. Časy se změnily; ale nŠP právě nyní - sice nesystematicky, ale zato v nápadných případech - odbourávají právě ty dublety, které odkazují k původnímu pravopisu v latině a západních jazycích. Tezi o nutnosti perma-

nentního vývoje pravopisu bych považoval za pochybenou, neodpovídá-li na potřeby a tendence doby. Zajisté, nikdo se nechce vracet k psaní typu *photographie*, ale na druhé straně těžko pochopí např. lékař, proč by neměl psát i *puls*, nýbrž jen *pulz*. Neboť právě dubletní koncepce, tj. možnost psát např. *filosofie* i *filozofie*, je dokladem vysoké demokratičnosti zásad české pravopisné koncepce. Aktivní část naší společnosti se přece - a nejen v pravopisném ohledu - dosti výrazně dělí na lidi orientované spíš konzervativně na jedné a na liberálně (či dokonce radikálně) smýšlející na druhé straně. Kompromisní dubletní koncepce psaní přejatých slov tento rozpor řeší po mém soudu velmi úspěšně. Je však nesporné, že výtky nesystematického dodržování této koncepce i dalších vžitých zásad českého pravopisu jsou v mnoha případech úprav nŠP na místě.

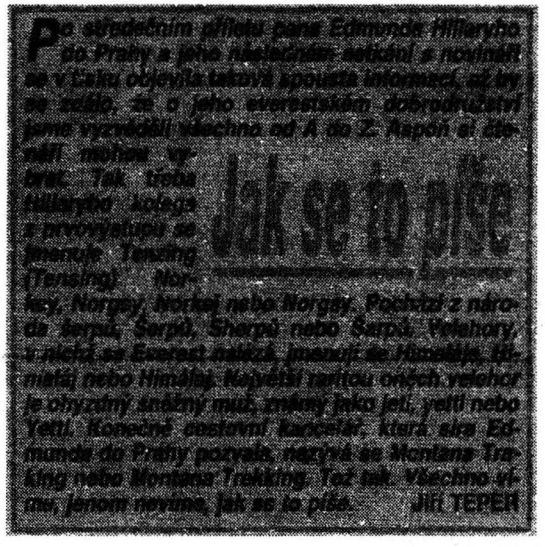
Po úspěšném výletu pana Edmunda Hillaryho do Prahy a jeho následném setkání s novinář se v tisku objevila takové spousta informací, až by se zdálo, že o jeho everestském dobrodružství jsme vyčetli všechno od A do Z. Aspoň si zdánlivě můžeme vybrat. Tak třeba Hillaryho kolega s prvovýstupu se jmenuje Tenzing (Tensing). Norský, Norpay, Norbaj nebo Norgay. Pochází z národa Šerpů, Šerpů, Sherpů nebo Šerpů. Velehory, v nichž se Everest nachází, jmenují se Himalaya, Himaláj nebo Himálaj. Nejvyšší vrchol oněch velehor je obrovský zvířený muž, známý jako jetí, yetti nebo Yeti. Konečně cestovní kancelář, která sira Edmunda do Prahy pozvala, nazývá se Montana Trekking nebo Montana Trekking. Též tak. Všechno věřím, jenom nevím, jak se to píše. Jiří TEPER

Jak se to píše

Sherpa

Dobrý večer(ník), 5. 11. 1993, s. 1

yetti, Yeti

a jeho děti...

Existuje v pravopise protiklad normy a kodifikace?

Je možné, že současná úprava vyvolá v život jev známý z jiných pravopisných soustav. Už dnes se např. v témže výtisku českých novin objevují různé grafické podoby téhož slova; odchylky od nové kodifikace najdeme i v periodikách, které se od nŠP nedistancovaly. Jsme tedy v situaci, kdy by přirozený vývoj mohl vytvořit to, co v grafice na rozdíl od jazykové roviny hláskové, tvaroslovné, lexikální a syntaktické dosud neexistovalo, totiž pravopisnou normu. Z ní by pak mohla kodifikace vycházet, a to na základě studia a hodnocení reálného úzu, nikoli na základě spekulací a subjektivních uzávěrů jednotlivců. Je ovšem možné, že po jistou dobu bude vládnout jistý chaos. Bude to nicméně chaos spontánní, přirozený a zdravý. Aby však před ním byla chráněna škola, bylo by pro ni vhodné jeden typ pravopisu předepsat a z typů koexistujících pak ve vhodné době vyjít při případných celkových, dobře uvážených úpravách.

Pro novelu nŠP navrhuji tuto typologii pravopisu přejatých slov:

1. Pravopis základní:
obsahuje a) podoby uváděné výlučně,
b) tzv. progresívní podoby PČP 1957-1986.
Jde o pravopis dnes v podstatě ustálený *(fantazie, drezúra, kurs, diskuse* aj.), stylově neutrální; v základním školství nechť je závazný.

2. Pravopis původní:
obsahuje prvky cizího pravopisu přejatých slov charakterizované knižností, nikoli však archaičností *(president, team;* ne však *photographie).*

3. Pravopis aktualizovaný:
obsahuje všechny změny nŠP 1993 s výjimkou omylů a nedůsledností.

K pokusům o nové vymezení role Pravidel českého pravopisu v životě naší společnosti je nutno říci, že pravopisná pravidla sice u nás nemají platnost zákona v právním smyslu, ale neměla by se na druhé straně chápat jako pouhé nezávazné doporučení. Pravidla pravopisu mají stejný charakter jako např. pravidla společenského chování, za jejichž porušení nenásledují právní sankce, nýbrž např. společenský skandál. Pravidla pravopisu jako každá vyžadovaná norma mají také dopad výchovný a ten nesmí být podceňován. Vždyť školství je jediný resort, kde neznalost pravopisných pravidel má za důsledek citelnější sankční dopad. Bohužel jen pro žáky; učitelé-nečeštináři často na pravopis málo dbají, podceňují sám pravopis i fakt, že výchova k pravopisu se děje zdaleka nejen v hodinách češtiny.

Potřeba nových Pravidel českého pravopisu trvá

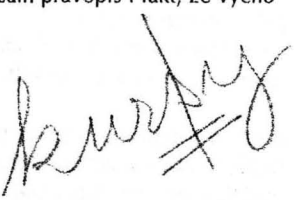

Vydání nŠP má zásluhu na tom, že aspoň některé z nás přinutilo hlouběji se zamyslet nad jazykovědnými počiny korespondujícími s dnešní dobou přeměn, vření i chybných kroků. Bohužel, nŠP nedávají uživateli pocit, že jde o spolehlivou a praktickou příručku, jejíž zásady jsou snadno zvládnutelné. Autoři měli jistě v úmyslu pravý opak; každý nedostatek se však dá napravit: v tomto případě buď novelizací vydaného textu, nebo vydáním pravidel nových. Novelizace by nebyla ani příliš náročná - stačilo by prostě vedle pravopisných podob z r. 1993 postavit jako rovnocenné podoby předposlední (z r. 1986) tam, kde došlo k likvidaci dublet, k neoprávněné úpravě podob osvědčených nebo ke kodifikaci podob sporných, chybných nebo stylově příznakových. Důležitý je ohled na školskou praxi: požadovanou jednoznačnost lze snadno zajistit osvědčeným umístěním žádoucích podob na prvním místě slovníkového hesla. O existenci a oprávněnosti pravopisných dublet musí však být žák (i učitel) informován. V případě přejatých slov by školní výuka měla upustit od přepjatého hodnocení „chyb": každý nekodifikovaný způsob zápisu ať je hodnocen především ze stylistického hlediska. Obecně pak by škola měla upustit od diktátových chytáků, výjimek a odchylek a učit jevům pro daný věk potřebným a frekventovaným. Žák by se měl hlavně naučit si své chyby uvědomovat a umět je s pomocí Pravidel korigovat. My dospělí pak - až přejdou vichřice pravopisného hněvu a dočkáme se, doufejme, rozumné verze pravopisné příručky - přestaňme zdůrazňovat chyby pouze pravopisné; všímejme si více stavby vět a souvětí, výstavby textu, výběru jazykových prostředků a jejich přiměřenosti, prostě slohu - a to nejen v projevech

psaných - v daleko větší míře než dosud. Pravopis je důležitý, ale redukci jen na něj si čeština opravdu nezaslouží.

Jaké tedy úpravy pravopisu a kdy? Dnes raději úpravy nikoli zásadní a nikoli nápadné. V pravou chvíli pak úpravy systematické, pochopitelné a pro veřejnost přijatelné.

... a ještě hrst nedůsledností, neuvážeností, necitelností ...

☞ *kurz, (im)pulz, konverzace, verzála, sympozium a sympozion,* **ale** *virtuos, blankvers, versologie, aplaus*

K tomuto za poslední půlrok už otřepanému tématu: povážlivá je už sama nivelizace podle přímočaře uplatňovaného pravidla, bez rozlišování sféry užívání: do *kurzů* chodí i osoby se základním vzděláním, psaná podoba *impuls* je prostředek vyššího stylu - jde o slovo obecně kulturní, *puls* je původně odborný termín a přeneseně rovněž slovo obecně kulturní, *verzála* je úzce odborný, typografický termín, *sympozium* je výraz obecně kulturní, *symposion* je svou důsledně řeckou podobou vyšší a odbornější, takže zavádět v něm *-z-* je neústrojné.

☞ *-izmus* i *-ismus*

Samo řazení proti abecednímu pořádku vyjadřuje preferenční vůli kodifikátorů, která nemá oporu v dosavadním úzu; kulturní veřejnost přijímá tuto úpravu přinejmenším rozporně.

☞ *alexandrin, acylpyrin, tetrachlorbenzen*

Takhle kratkou vyslovnost, kodifikovanou novými Pravidly jako variantní spisovnou (!), uslyšíte snad na Ostravsku, kde i *krava dava mleko,* ale běžná určitě není: však zkuste ty slabiky drmolit bez pohovění na dlouhém *-ín, -én, -chlór-!*

☞ *(dalaj)lama* jako *lama*

Hlas klasických filologů, že podle latiny je náležitá *toga* a ne *tóga,* byl a je okřikován poukazem na vžitost podoby s *-ó-;* naproti tomu od tibetologů se jednou přijme doporučení rozlišit *lámu* od *lamy,* a jen co se *(dalaj)láma, lámaismus* dostatečně vžije, vrací kodifikace psaní podle původního jazyka.

☞ *syntax* i *syntaxe* (druhá z podob prý ve výpočetní technice)

Právě texty manuálů a tzv. helpů, psané většinou anglicky, upevňují povědomí o podobě *syntax;* neznalost a necitelnost některých pisatelů a mluvčích (slýcháme i *ten syntax; pernamentka, deogézie;* vídám i *výkend)* jsou krajně pochybné zdroje kodifikačních rozhodnutí.

☞ *Troja*

Uvedení v této výlučné podobě a bez údaje o výslovnosti kodifikuje (pardon, doporučuje) jako jedině možnou výslovnost krátkou, neslýchanou ani v okruhu antickém, ani ve významu „část Prahy".

☞ *leader* i *lídr, briefing* i *brífink,* **ale** jen *leasing, playback*
Opět klademe otázku, zda je možno nedbat toho, kolik a jakých uživatelů přichází se slovem do kontaktu, čímž je spoluutvářena míra vžitosti a únosnost počeštění - zvláště když ani nedbáním toho všeho nevznikne důsledná kodifikace.

☞ *šlehnout:* jen *šlehl,* **ale** *švihnout: švihl* i *švihnul*
Obě slovesa jsou citoslovečného původu a neliší se ani příznakovostí; podobně *šednout:* jen *šedl,* **ale** *zlátnout: zlátl* i *zlátnul* (snad protože *zlátnul* se traduje už od Havránka-Jedličky a Šmilauera, zatímco *šednul* ne). Takto prezentovaná kodifikace tvarů činného příčestí vzoru *tiskne* (která nezapře svůj zdroj, neméně zmatenou příslušnou kapitolu v akademické Mluvnici češtiny) není nikterak pochopitelná, naučitelná ani vyučovatelná.

☞ *oději se* i *oděju se,* **ale** jen *naději se*
Totéž v bleděmodrém u 1. j. a 3. mn. sloves vzoru *kryje.* A co se týká vzoru *kupuje* - zajímají vás tvary *děkuju/i, telefonujou/í?* Ve slovníku nŠP k tomu nenajdete nic.

☞ *okres, u m., mn. 1., 4., 7. -y*
Kam se poděl rozkolísaný šestý pád obou čísel? Slov s kolísáním *-u/e, -ech/ích/ách* jsou v mužském a středním rodě kvanta; nŠP se poradního hlasu zdržují - dělej, jak umíš. A přitom jsme při každé příležitosti poučováni, že u slov na *-čka* je 3., 6. j. *-čce.* Pokud snad někdo pologramotný opravdu píše *babice, koce* místo *babičce, kočce,* pak je otázka, zda by vůbec uměl hledat v Pravidlech.

☞ *Skytové, Archimedův zákon*
Uvedení jen v takových podobách není funkční: školní Pravidla by měla nabízet také informaci, zda byl někdo *Skyt* nebo kollárovský *Skýta,* zda onen fyzikální zákon objevil *Archimed, Archimedas, Archimedus, Archimes* nebo přece jen *Archimedes* - a to jsme ponechali stranou možné pochybnosti uživatelů nŠP, zda aspoň v zakončeních *-ás, -és* nemá být samohláska dlouhá.

☞ *bárka* (bez 2. mn.), *cedr, česnek, dobrodružný, hadr, chov, jas, knihař, loupežník* (bez 6. mn.), *malta, nápoj, obluda, park, rebarbora, řepa, slovo, šat* (bez 6. j.), *tabák, ukrutenství, vábný, základna, žížala* a stovky dalších slov s neproblematickým pravopisem, výslovností i tvaroslovím: pročpak zabírají místo?

... hrst senzací tvaroslovných a slovotvorných ...

☞ *Ten to tady zvedl*
Nemyslete si, ta věta je dvojznačná. Většina Čechů by jí rozuměla tak, že dotyčný to tu *pozvedl, přivedl na vyšší úroveň, zvedl laťku* - ať už je to míněno doopravdy nebo ironicky. Avšak Pravidla (stará i nová) nabízejí v rámci oblíbené polovačky na slovesa s předponou *s-* i *z-* ještě jedno čtení: *zvedl* od *zvést,* tj. *zkazil.* Je v živém úzu *Ten nám to tu zvede?*

☞ *Štrbskopleští nejsou z laciného kraje*
Jeden by málem nerozuměl: ještěže první část složeniny nás bezpečně vede ke Štrbskému Plesu a jeho obyvatelům. Toto raritní adjektivum se objevuje ve školních Pravidlech poprvé - asi kvůli

důslednosti v uvádění adjektiv na *-ský* u jmen míst. (Postrádám však *lesenskovrbský*, jakož i samo *Vrbno nad Lesy.)* Jen musíme doufat, že se podobné vzácné tvary nedostanou třeba do diktátu k přijímacím zkouškám na gymnázium.

☞ *Je to k uběhání*
- mohl by někdo rozšířit povzdech *Jsem na roztrhání.* Podstatné jméno slovesné je utvořeno náležitě a nŠP je řádně uvádějí - myslím však, že při tak vzácné použitelnosti a při tak bezproblémovém tvoření není třeba jím zatěžovat heslo **uběhat** (se).

☞ *Srub mi srub*
Nechci napodobovat klasické *Růže je růže je růže je růže* Gertrudy Steinové; jen se snažím uplatnit uváděný jedině možný imperativ slovesa *sroubit.* Zní totiž takto, čímž je nám nehomonymní *sroubi* zapovězeno (i *zapověděno).*

☞ *Našli jsme souši a vrátili jsme se do táboru*
Opravovatelé vyprávění z prázdnin ať nechají červené pisátko na pokoji: podle nŠP **tábor,** *-a* i *-u,* a to, čemu každý říká souška, se jmenuje *souše.* Snad je to lesnicko-dřevařský termín, ale určitě ne běžné slovo: zvítězila *souška* právě pro jednoznačnost všech svých tvarů. Nadto o podobě *souše* neví nic ani Slovník spisovného jazyka českého (ten uvádí *souš, suš, souška),* ani jednosvazkový Slovník spisovné češtiny: ten se označení suchého stromu vyhnul úplně, stejně jako dosavadní Pravidla. Nuže: obavy, aby školní dítko nenašlo v Pravidlech obhajobu pro *soušku učitelku,* přestaly být aktuální - a *souška* se svou souhláskovou skupinou je pravopisně problematičtější a hodnější zaznamenání než ona *souše.*

☞ *Náš syn hraje na ukuleli*
To prosím není zvrhlý lokál, ale akuzativ lege artis nŠP (citujeme): **ukulele** *ž. i neskl. s.*

Přilétnulo jaro z daleka; Žežulka z lesa vylétnula, popř. *vylítnula*
I takto můžeme nyní básnit, a dokonce přitom budeme plně dbát kodifikace: otázka je, čí jazyk bychom si brali do pera.

☞ *Spař ty králíky*
Ne abys je spařil! Chce se, abys z nich (nikoli *aby jsi z nich,* kakofonie sem, kakofonie tam) vytvořil páry, umožnil, aby se (s)pářili. Tady opravdu není kodifikátorům co závidět: *spárovat (spáruj)* i *spárkovat (spárkuj)* by bylo homonymní dokonce v celém paradigmatu. Ale aspoň to *spáři* nám nabídnout mohli, když hned v sousedství uvádějí *spatřit,* rozk. *spatř* i *spatři.*

... hrst slov, na která se zapomnělo ...

☞ *scanner, modem, walkman, fritéza, joystick; breakdance* a *brejkovat, punk, heavymetal, reggae, techno [techno* i *tekno], house-music; číro, bermudy, dží(n)ska, lennonky, kipa* (rabínská čapka); *baseball; gay, skinhead* ...
Chybí tedy značné množství pravopisně obtížných slov pro věci, které jsou běžnou součástí světa školní mládeže, a přitom mají už dnes daleko delší život než efemérní *mončičáci* nebo *Šmoulové* (včetně *šmoulí zmrzliny).* Co udělá dítko, které na slova svrchu jmenovaná narazí

třeba při slohovém cvičení *Můj všední den* nebo *Můj nejlepší kamarád?* Protože mu Pravidla (a zpravidla ani paní učitelka) neporadí, jak je napsat, uchýlí se nakonec k únavným blábolům typu *oválného obličeje, družné povahy, má rád hudbu a moderní oblečení.* - Sběr neologismů, jehož výsledky publikuje Naše řeč, se do nŠP nepromítl, anebo není dost systematický. (Např. co se týká moderních tanců, je přímo dojemné potkat v Pravidlech *letkis,* s výjimkou tanečních soutěží již vyhynulý - jenže tváří v tvář všemu nezaznamenanému... Chybí dodnes dožívající *lambada* - nebo *lambáda?* - a jak se tak po ní dívám, nevidím ani *lambdu,* s níž se žáci setkávají např. ve fyzice a u níž i klasický filolog zaváhá, není-li starší a „správnější" podoba *lamda.*) Nezbývá než doufat, že aspoň některé pracovnice a pracovníci Ústavu mají nebo budou mít děti, vnoučata, synovce, žáky...

... a abychom byli spravedliví, ještě hrst z toho dobrého, co nová Pravidla přinesla

✌ *lokomobila, osutina, moloděc, čárný, oni mní* i *mnějí* atd.
(srov. článek o pravopisu v Přítomnosti 8/1991)
už konečně přestali (*-i* kvůli tomu moloďci) ve školních Pravidlech strašit;

✌ *skupenství, spisovný, slovnědruhový* a *větněčlenský, slavistika* a mnohá jiná školní, ba češtinářská slova s pravopisnými zádrheli byla konečně uznána za hodná uvedení ve slovníku školních Pravidel;

✌ *pizza, hamburger* (a to i s výhradou, že není dost jednoznačné, zda se můžeme zasycovat i *hamburgry* nebo jen *hamburgery), steeplechase, skijérink, skateboard* dokládají, že Ústav (navzdory výtce z předchozího oddílu) nejnovější slovní zásobu přece jen sleduje;

✌ *host: mn. 1. -é/í, 2. -ů/í, 3. -ům, 4. -y, 7. -y*
Rozloučili jsme se tedy s variantami ve 4. a 7. mn. *(máme hosti, rozloučit se s hostmi),* které uváděla ještě Pravidla z r. 1991, ač ze spisovného jazyka měly zmizet spolu s dávným i-kmenovým dativem *podala hostem polévku.* Tvary dodnes kolísající *(hosti/é se rozhovořili, vítězná branka hostí/ů)* zůstávají. Jen podotýkám, že čtu-li v MF Dnes (11. 12. 93, s. 16) *Úvod vyšel* ***hostím,*** zaprotestuje vědomí o kodifikaci, ale povědomí spisovnosti se nebouří: spíše si pochvaluje logické pokračování *hosti, hostí, hostím...*

✌ *snadnější* už není jen u *snadný,* ale i u *snazší;* na přehlednosti získalo dříve monstrózní heslo *slézt + slézat; spaní* máme teď samostatně i u *spát;* u *skrz, veskrze* ap. byla odstraněna duplicita a nejednoznačnost;
vcelku tedy přehlednosti slovníku Pravidel velmi prospělo zrušení většiny hnízd, tj. uvádění příponových odvozenin ne u slova základového, ale samostatně.

Josef Šimandl

2. Čeština.

Kober

Nápěv národní -
Kdybys měla, má panenko, sto ovec
Text: Ul.

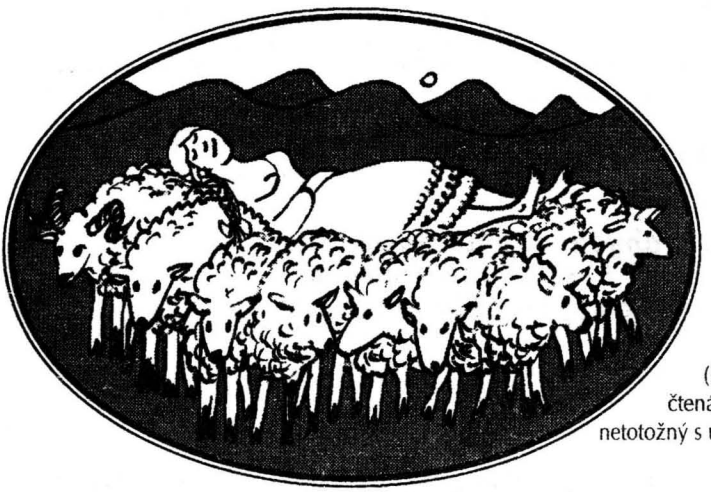

(Dovolujeme si upozornit čtenáře, že autor je bezpečně netotožný s uživatelem redakční šifry -ul-.)

Odhodlaně.

Nuže, nuže, milí bratři! zpívejme!
křivý hlas nás neodstraší, nedbejme!
Ať si huknou, kývnou, fuknou:
My se držme řeči naší, třeba puknou!

Čeština mé líbeznosti zděděné,
lepotou a spanilostí zplněné:
nehuhňavé, neříhavé,
ani samou sladičností nešeplavé.

Naše není fiflenice strakatá,
ani žádná tajtrlice hubatá;
naše měrná není sběrná,
od věků je milovnice Slávy věrná.

Latinu a francouštinu s vlaštinou,
němčinu a židovinu s turčinou
neokrádá, v svém je ráda,
ani pustou maďařinu nezapřádá.

Proč se tedy ostýcháme češtiny?
Proč svou matku zapíráme jediní?
Není zpěvná? Není zjevná?
Proti hancům slova máme hrdohněvná.

(Ve zpěvníku trojhlasně...)

Políček české kultuře a tradici?

(koláž názorů na nová Pravidla)

Nové školní vydání Pravidel českého pravopisu vyvolalo rozhořčenou vlnu veřejného mínění, které se nehodlá smířit se všelijakými těmi „romantizmy", „režizéry" a „renezancemi" a dalšími pravopisnými vymoženostmi. Mohlo by se zdát, že tento odmítavý postoj vyplývá jen z jakéhosi konservativního staromilectví, které po emotivnějším období seznamování s novými pravidly prostě musí ustoupit modernímu vědeckému přístupu. Obávám se však, že problém je daleko složitější a že zvážení všech okolností nám dovoluje spíše konstatovat, že autoři Pravidel českého pravopisu uštědřili nepěkný políček české vědě a kultuře a její tradici.

(A. Kostlán, Telegraf 11.6.93, s.9)

Poúnorová „demokratizace" vzdělání tehdy znamenala, a zásluhou náměstka Krásenského znamená dodnes, že náročnost se přizpůsobuje nejslabším žákům tak, aby nikdo nepropadl (...) Demokratizace pravopisu znamená totéž, stanovit taková pravopisná pravidla, aby se za správné mohlo považovat pomalu cokoli. Pravidla mají být pojímána v duchu plurality.

(J. Kopecký, LN 21.8.93, s.10)

Mám na mysli vyvrcholení pravopisného inženýrství (poslední Pravidla českého pravopisu). To jako součást sociálního inženýrství má původ v socialistickém myšlení a v socialistické éře: jazyk patřil mezi fenomény, které objektivitou, „přírodností" své existence dráždil <sic!> sociální inženýry a lákal je, aby i na něm dokázali, jak lze přírodu vylepšit (centrálně plánovat). A tak rozkolísali pravopisné normy „přibližováním" k hovorové řeči tak, že se v nich lidé vyznají hůř než před únorem 1948, tedy před začátkem tohoto běsnění.

(E. Mandler, MF Dnes 29.7.93, s.6)

Český jazyk utrpěl během vlády totality strašlivé škody. Jeho záměrná devastace a eroze byla zaměřena k dosažení pokud možno stejné úrovně tak, aby i primitiv obstál při srovnání se vzdělancem (...) A je neuvěřitelné, že nově vydaná pravidla pokračují směrem vytyčeným bolševickou ideologií beze změny i dnes (...) Není myslitelné, aby záležitost existenčního dosahu, ovlivňující nejen kulturu, ale všechny literární úkony a jejich další mnohaletý vývoj, prosadila samozvaná hrstka lidí bez široké účasti a konzultace s ministerstvem kultury, zástupci obcí filozofů a spisovatelů a novinářů spolu se všemi dalšími zájemci.

(K. Pecka, Telegraf 5.8.93, s.3)

Odmítám partyzánský způsob, jakým byla Pravidla podvržena do světa, budu je ignorovat a k tomu vyzývám všechny kolegy a lidi, pro něž není otázka českého jazyka věcí pouhého kšeftaření.

(K. Pecka, LtN 5.8.93, s.2)

Problém ovšem nespočívá v samotném principu fonetizace pravopisu, tedy přizpůsobování psané formy formě mluvené. Spíše v tom, jak si Ústav pro jazyk český vykládá termíny „vývoj jazykového úzu" a „spisovná výslovnost", jimž pravopis údajně přizpůsobuje. Slova renezance, režizér či konsenzus totiž nejsou ani tak odrazem vývoje výslovnostního úzu, jako spíš kodifikací pokleslé mluvy jazyka do spisovného jazyka. A proč tedy ne dizident? Když kurz, konkurz, impulz, Alojz, proč ne Marz? V druhém pádě přece též vyslovujeme Marzu. Neohrožení kodifikátoři jazyka, kteří neměli strach ani z komunistů, se v některých případech zřejmě zalekli jít až do důsledků své prznitelské mise.

(M. Daneš, Český deník 24.7.93, s.3)

Nová pravidla českého pravopisu vhánějí češtinu do stoky jazyků primitivních, spějících k zániku a zapomnění. Patřilo k hlupáctví a nabubřelosti minulých vládců hlásat zničující myšlenku „demokratizace" a činit „praktické kroky k jejímu uskutečňování" také tím, že se snažili zjednodušit český jazyk. Byl to ústup primitivům a blbům, neschopným a líným naučit se správně svoji mateřštinu (...) Žádejme restituci pravopisných norem (hranice 25. únor 1948). Pracujme na renaissanci češtiny - na její obnově, jejím vzkříšení. Novým pravidlům vyhlašme boycott (česky: chovejme se, jako by nebyla)!

(z dopisu ing. J. Švába, LN 5.6.93, s.X)

V poslední době se rozpoutalo kolem nových Pravidel českého pravopisu cosi, co nelze ani s největší dávkou eufemismu nazvat diskusí. Čím slabší argumentace, tím silnější výrazy. To platí i o dopisu pana ing. Jiřího Švába. Autorovi scházejí některé základní vědomosti o češtině a o jazyce vůbec i schopnosti o jeho problémech věcně uvažovat.

Plete si především jazyk a pravopis, když píše o „zjednodušování českého jazyka" v minulém období (...) Jestliže pan Šváb nazývá opuštění původního pravopisu „ústupem primitivům a blbům", pak tuto výtku adresuje nejen autorům dnešních Pravidel, ale generacím filologů a jazykovědců, kteří se rozhodli grafiku původního jazyka u přejatých slov opustit, pokud se slovo stalo běžnou součástí slovní zásoby.

(z dopisu dr. Z. Hlavsy, LN 3.7.93, s.X)

Pravopisné úpravy vyvolávají u nás tradičně živé a někdy až nepřiměřeně ostré diskuse. Je tomu tak už od minulého století. My jsme toho názoru, že přílišný a jednostranný důraz kladený na pravopis nevhodně odvádí pozornost od důležitějších stránek našeho vyjadřování. Například od problémů gramatiky, stylistiky a celkové kulturní úrovně.

(Z. Hlavsa a F. Daneš v rozhovoru pro Práci 9.8.93, s.1)

Kritici leckdy vystupují s tvrzením, že prý toto počešťování bylo dílem komunistické zvůle a primitivizmu jejich nositelů (...) Zásadní otázka „Jak psát cizí slova?" je v podstatě povahy nepolitické (i když politického aspektu může mnohdy nabývat) a český pravopis ji nezačal řešit až „za komunistů" (...) Ve vývoji českého pravopisu se dávno objevovala tendence psát slova zdomácnělá zcela anebo alespoň zčásti počeštěně.

(F. Daneš, Vesmír 9/1993, s.513)

Redaktor Literárních novin Jaromír Slomek upozorňuje na jeden ze závažných argumentů proti pravopisným úpravám (...): každá výraznější reforma promění současnou literaturu mávnutím proutku v literární „starožitnost". Podle J. Slomka vlastně k žádným změnám českého pravopisu nemuselo bezpodmínečně dojít (...), ale jestliže k nim už došlo, měly by být systematičtější (...) Jen několik příkladů: proč se píše pouze playback a pouze plejboj? (...) Podivný přepych dubletních tvarů zasáhl jména Alois a Josef (nově též Alojz, Jozef). S dvojicemi, které dělají potíž nejednomu vzdělanci (téma - tematický, scéna - scenárista), však nová Pravidla nepohnula.

(Respekt 20/1993, s.5)

Všimněme si, že celý ten Valpuržin pravopisný tanec se točí kolem několika slov, a to slov přejatých. O desítkách jiných, opravdu svízelných pravopisných problémech je ticho po pěšině, ačkoli tam se skrývají skutečné a svízelné problémy. Oni pisatelé proti Pravidlům o nich totiž nevědí, o dějinách českého pravopisu a jeho teoretickém podkladu si nic nepřečetli a ani o tom nic vědět nechtějí - rušilo by to jejich obsedantní představy (...) Je neslušné a nebezpečné přehlížet to, co věděl už onen obrozenec Vinařický: pravopis je pravopis; jeho politizace, vedoucí až k trestuhodně nespravedlivé skandalizaci instituce, která Pravidla připravila, nás vrhá do temného ovzduší honů na čarodějnice, které jsme si navíc sami vymysleli.

(A. Stich, LN 23.7.93, s.6)

Každá nová verze Pravidel je doprovázena posměšky, odsudky a skřípáním zubů. Je to pochopitelné, neboť pravopis nám byl (a bohužel i nadále je) předkládán jako hmatatelný důkaz o tom, že jsme zvládli jazyk mateřský (...) Pravidla českého pravopisu (tedy ta příručka, kde je to „správně") nejsou žádný zákon, jehož porušení je trestné. Jsou - nebo by alespoň měly být - záznamem kvalifikovaných představ poučených bohemistů o tom, jak se v současnosti převážně píše a kam to - asi - vede. To ovšem neznamená, že se tak ve skutečnosti psát musí, a kdo tak psát nebude, tomu běda (...) Protože pravidla (i Pravidla) jsou nakonec jen dohodou.

A když se nám nějaká dohoda nezamlouvá, spíláme tomu, kdo ji za nás podepsal. Nastala tedy vhodná konstelace, jež probouzí naši touhu spílat lingvistům. Nečiňme tak - nestřílejte nám pianistu, dělá, co může. Vždyť stačí vzít rozum do hrsti, spolehnout se na vlastní - nezávislé - jazykové kulturno a psát například ten nešťastný kurz se s a oni to budou muset v příštím vydání Pravidel vzít zpátky. Neboť tu dohodu podepisujeme - nakonec - všichni.

(J. Jirák, LN 7.8.93, s.X)

Protože se rozhořívá pravopisná válka, která vždy a všude doprovází změny v pravopisné kodifikaci, chci se vyslovit, dokud je ještě čas a argumentace ještě nepřekročily jakousi hranici rozumnosti (...) Největší metlou pravopisných válek je obrovská nezasvěcenost většiny diskutérů, kteří se bez jazykovědného vzdělání vrhají do boje, protože přeci jde o jejich jazyk, kulturu, národ, jeho svébytnost, a tedy vposledku téměř o osobní existenci. Proti nim obklopeni podobnými partyzány stojí jazykovědci pravidelně zahledění do svého zvláštního světa a hovořící v nesrozumitelných zaklínadlech (...) Budeme si v této pravopisné válce dávat vzájemně také lekce o kulturnosti. K tomu bych rád řekl, že pravopis hraje jen malou roli v ja- zykové kultuře (...) Nebudu zastírat, že mám k novým pravidlům své odborné výhrady (...) Jako správnou cestu vidím toto: školní vydání ponechat jako nezávaznou příručku ve školách jeden rok k postupnému seznámení. Vyčkat akademického vydání Pravidel, které patrně přinese hlubší jazykovědný rozbor a umožní větší diskusi. Poté spolu s patřičným komentářem pro školní praxi prohlásit nové vydání školních pravidel za závazné.

(P. Pitha, MF Dnes 14.8.93, s.10)

Mýcení a vymítání

Naštěstí je zde Asmodeus, který rudé ďábly odevšad vymítí (Lidové noviny, 7. 7. 1993). *Nemáme tolik dobrých spisovatelů, abychom se mohli s gustem pustit do zcela zbytečného* vymýtání *a nepřipouštění všech, kdo nevyhovují tomu či onomu kritickému vkusu* (MF Dnes, 28. 6. 1993).

Současné vášnivé diskuse kolem českého pravopisu nechávají problematiku dvojího „i" víceméně bez povšimnutí; zdá se, že jsme s touto oblastí pravopisu smířeni, a náležité psaní obou „i" nám také ve většině případů nečiní potíže. Lze tu však narazit i na zrádná úskalí, jak ukazují příklady pocházející ze dvou renomovaných deníků.

Správné je psaní *vymýtit* a *vymítání, vymítat.* Podobu *vymýtit* odůvodníme snadno - poukazem na „vyjmenované slovo" *mýtit (udělat mýtinu, vykácet, odstranit).* Důvod vzniku chyby v citované větě ovšem odhalíme stěží; snad tu nepatřičně zapůsobil právě (značně rideji užívaný) výraz *vymítat. Vymítat* nesouvisí s *mýtit,* ale přiřazuje se ke slovesům, jako je *odmítat, namítat, zamítat, přemítat, promítat* či *omítat (ohazovat).* Společný jim je základní význam „metat, vrhat", který je ovšem již značně zastřený (např. *promítat* „vrhat skrz"). Sloveso *vymítat* bývá užíváno ve významu „vyhánět, vypuzovat" (typické spojení je *vymítat ďábla*). Tím se přibližuje k výrazům *vymýtit* a *vymycovat,* které často vyjadřují obecný význam „odstranit, odstraňovat". Tato zdánlivá spojitost pak vede k chybnému psaní.

-pm-

Také reforma!

Matice olomoucká

Česká národní rada
V ýbor petiční lidských práv a
národnostní. Pavela J osef
Stodůlka Zbyněk ,Drápela Jiří.
Sněmovní 3-4
Praha 1 Malá Strana
118 2 6

Činnost povolena O.N.místodržitelstvím Moravským č.j.16 423 ze dne 20.září 1872,
obnovena registrací u KNV Ostrava odb.kultury reg.č.j.OK-70 ze dne 23.června 1990.

Váš dopis zn./ze dne	naše zn.	vyřizuje	v Olomouci
Ústava ČR	OP/MO	Opálka	11.11.92

Věc: Spisovný Moravský pravopis- Právo národnostní menšiny dle zákona č. 122 ze dne 29 .února 1920. §2 .

V ědouci si své historické zodpovědnosti za zachování celistvosti státu Československa, na základě odkazu a tradic Cyrila a Metoděje, Jana Husa a L. Štúra a zákona č. 122. ze dne 29. února 1920 ,Charty OSN -Mezinárodního paktu o občanských a politických právech část 1.článek 1. odstavec 1. , článku 27 a 20 výše uvedeného dokumentu, ke kterému přistoupilo Československo dnem 23. března 19 76 a návrhu C harty 77 č. 34 /87 ze dne 30.4. 1987 a výsledku sčítání obyvatel v roce 1991 je nutné pro národnostní menšinu Moravanů v počtu 1. 360.155 stanovit spisovný Moravský pravopis.

Pravidla spisovného Moravského pravopisu stanovují následovně.

1. Základní - vyjmenovaná a odvozená slova od vyjmenovaných jsou zrušena-Y je nahrazeno i. vzor =Kobylisy == Kobylisi
2 . předpona Vy je zrušena . vzor = vyhoditi = vihoditi
3 .písmeno ů je zrušeno a nahrazeno ú. vzor= růže = rúže
4 .W je zrušeno a nahrazeno v psaní písmenem v . vzor Wolfram =Volfram
5.S pojovací čárka - je zrušena a nahrazena tečkou .vzor=Joliot'Curie
6.Odsuvník je bez náhrady zrušen.
7.Y koncovkách podstatných a přídavných jmen bez ohledu na rod se používá v ždy i měk é, pravidlo shody podmětu s přísudkem je zrušeno.
8. Obojetné souhlásky jsou pro pravidlo psaní Y zrušeny. Píše se vždy i měké
9. P ísmena ď a ť jsou v psaní sjednocena na d˘a t˘. vzorŽďár =Ždář.
10. Tvrdé souhlásky jsou h,ch,k,r, d, t, n,
11. d˘, t˘, ň jsou měké souhlásky.

Vzhledem k faktu ,že při sčítání obyvatel na Moravě jsou obce a města splňující podmínku danou zákonem a to alespoň 20 % obyvatelstva je možné ze zákona Moravský pravopis uplatňovat.

K psaní novým Moravským pravopisem se mohou připojit všichni občané usilující o zachování společného státu Čechů ,Moravanů a Slováků tak, aby se jazykové rozdíly zmenšily!

Tyto pravidla vstupují v platnost 10-12-1992.

Za společný stát Československo.

Dáno v Olomouci Nemilanech 11.11.1992.

Žádám komisi pro přípravu ústavy ČR,aby na základě práva národnostních menšin v souladu s C hartou OSN čl.20 a 2 7 tyto práva zakotvila do ústavy zmenšeného Československa.

V případě ,že referendem se občané Slovenska vysloví pro setrvání v ČSFR nebude nutno nic měnit V textu známek bankovek atp.

Opálka Jan 50.04.16/112
Olomouc 19 Nemilany 258.
783 02

MATICE OLOMOUCKÁ
ČESKÁ ČTVRT č. 28
OLOMOUC - 19
783 02 NEMILANY

Rozdělovník : ČTK, ČNR, pan Uhde, Ústav pro jazyk český Praha.
archiv FS ČSFR. V.Havel a CHARTA 77. Matice Slovenské,
NRSR -Bratislava , Generální tajemník OSN -New.York etc.
Signatáři smlouvy ze St.Germain en Laye.

příloha: text zákona č.122 ze dne 29.2.1920.

3. Odrodilci.

Kober — nápěv i text Fr. Doucha

Měrou pochodu.

(1) **Aj to plémě odrodilců, světu žal! že by nad tím pomatením**
(3) Nezná jazyk ani cizí ani svůj, ach ty nebe spravedlivé

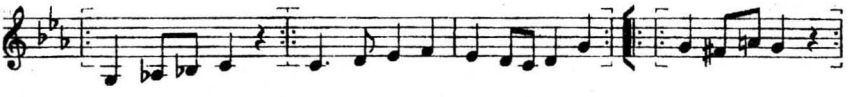

(1) **zaplakal!** **Zapřít věrných vlasti synů,**
korunou jim krásných činů:
Bože náš,
(3) polituj! Pěkná je to muchlanina,
paňácova strakatina!

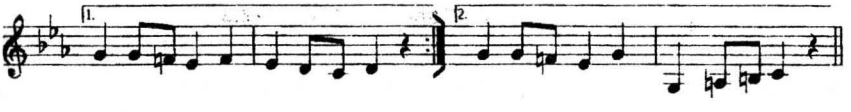

jakou to če-ládku máš! jakou to če-ládku máš!

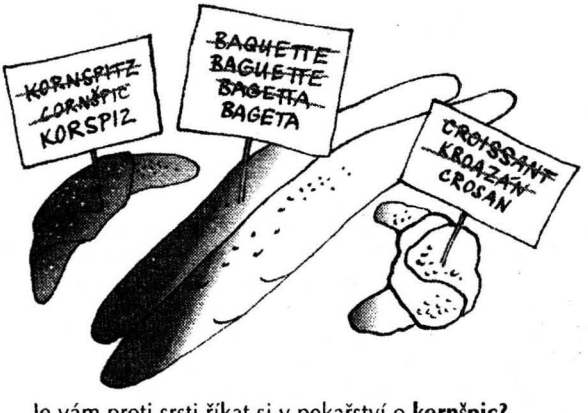

Je vám proti srsti říkat si v pekařství o **kornšpic?**
V Ústí nad Labem ho pečou pod názvem **žitánek** (něm. Korn žito).
Blahopřejeme - a doporučujeme:
všem pekárnám, pro všechna Backhäusle v Čechách!

Jazyková pluralita. Případ Norska

Psáno češtinářům pro útěchu

Emoční kolorit diskusí o nových Pravidlech českého pravopisu signalizuje, že nám kromě tradiční neznalosti pravopisu vznikne ještě jeden, nový problém: ti, pro něž jsou Pravidla z důvodů prestižních, mravních, politických a jiných nepřijatelná, budou psát slova cizího původu trochu jinak než druzí. Zůstane-li jen při tom, můžeme se radovat, že jsme - aspoň pokud jde o pravopis - z opojení svobodou vyvázli velmi hladce. Jsou národy, které jsou na tom hůře. Extrémním, ovšem i specifickým případem je Norsko, kde (laicky řečeno) píše každý více či méně jinak. Přesto národ jako množina jednotlivců celkem úspěšně prosperuje, ba nezanikly ani jeho literatura a slušná vzdělanost obecná i profesní.

To, že čtyřmiliónový, etnicky - až na malé procento Laponců a přistěhovalců, v naší souvislosti vedlejších - vzácně homogenní národ, má dva spisovné jazyky, je většinou známo. Stručně připomenu původ této situace. Písemná norština zanikla spolu s norskou státností ve 14. století a ve všech oblastech ji vystřídala příbuzná dánština. Lid mluvil svými dialekty, ve škole se učila dánština vyslovovaná norsky; stejně mluvili vzdělanci. S nástupem moderního nacionalismu, který v Norsku proběhl začátkem 19. století formou národního obrození, emancipace z dánského vlivu, se snahy o vlastní spisovný jazyk rozběhly dvěma směry:

1) Postupným ponoršťováním dánštiny (oba názvy této formy: riksmål - říšský jazyk, později bokmål - knižní jazyk jsou nevýstižné).

2) Jednorázovým vytvořením ryze norského jazyka na základě venkovských, hlavně západonorských dialektů (názvy landsmål - zemský jazyk, později nynorsk - novonorština jsou rovněž nevýstižné).

Legislativní potvrzení tohoto romantismu poplatného vývoje bylo záležitostí povýtce politickou. Liberálové, kteří se opírali o nejpočetnější a tradičně adorovanou vrstvu - sedláky, měli boj za „zemský jazyk" s ohledem na ně ve svém programu a bezprostředně po prvním volebním vítězství uzákonili roku 1885 rovnoprávnost obou jazyků a o sedm let později její konkretizaci v praxi: obce získaly právo rozhodnout, který jazyk bude v jejich školách vyučovacím. Tento zákon platí dosud a nikdy nebyl zpochybněn. Množství voličů menšinové novonorštiny ve 20. století kolísá kolem 20 %; míra rozdílů v gramatice a lexiku obou jazyků je srovnatelná s poměrem češtiny a slovenštiny. Potud jazykový dualismus.

Jazyková pluralita vznikla až druhotně. Uzákonění dvou jazyků bylo mj. dílem utopistického optimismu 19. století. Jen co oba jazyky stačily počátkem našeho století zformulovat první verzi své pravopisné normy, objevila se myšlenka na jejich budoucí splynutí. Tato vize, která se ukázala být v demokratickém systému ještě utopičtější než předchozí, se stala v průběhu 20. století hlavním cílem několika pravopisných reforem, iniciovaných státem, ale ve svých důsledcích kolidujících s právem občana zvolit si svůj jazyk. Reformy chtěly napomoci vzájemné infiltraci obou jazyků s hlavní vahou na vplynutí „norštějších" tvarů novonorštiny do „dánštějšího" většinového jazyka a zabývaly se víc tvaroslovím než ortografií. Norská dánština na rozdíl od novonorštiny neznala např. rozdíl mezi mužským a ženským rodem substantiv, měla mnohem chudší systém flexe podstatných jmen a sloves atd. Zpočátku tolerantní zavádění tvarů z druhého jazyka jako tvarů volitelných časem přitvrdilo, některé formy se staly povinnými a vedly k radikálnímu ponorštění bokmålu. Odpor veřejnosti a trvalý chaos ve výuce jazyka ve školách si pak vynutily reformu revidovanou, tzv. učebnicovou normu v r. 1959, závaznou také pro státní instituce. I ta nicméně vedle tvarů povinných ponechávala volitelné, a z těch navíc některé rovnocenné, jiné vedlejší.

Ačkoliv reformy byly vcelku opatrné, provázely je od počátku reakce, proti nimž je náš současný Valpuržin rej (řečeno metaforou Alexandra Sticha) nevinným tanečkem několika zanedbatelných jedinců. V případě Norska můžeme mluvit o stoletém nepřetržitém bojovém stavu, v letech třicátých až padesátých přerostlém v třicetiletou válku, v níž nechyběly ani pouliční demonstrace a bizarní epizody. (Legendární z nich je bitva o to, jakým jazykem má v rádiu předpovídat počasí meteorolog, jenž přece není zaměstnancem státního rozhlasu.)

Povel ke klidu zbraní byl vydán až začátkem šedesátých let, kdy stát konečně uznal, že normování shora nemá šanci. Tendence k společné norštině, prosazená pomocí povinných a volitelných tvarů ve státním sektoru, prudce kontrastovala s oblastí soukromou, kde si každý psal nadále posvém, ti nejkonzervativnější dokonce s dánskými prvky, které byly z oficiálního pravopisu vypuzeny už před půl stoletím. Vize společné norštiny byla odložena na neurčito a ponechána přirozenému vývoji.

Paradoxně přišel jazykový mír právě v době, kdy se začala zvedat vlna módního levičáctví 60. let a řada norských intelektuálů - tedy těch, co nejvíc píší a publikují, a také zhusta učí ve školách - změnila či modifikovala svůj spisovný jazyk. Aby manifestovali svou radikální politickou orientaci, přijali radikální lidové, tj. „norské" formy, které byly do té doby v psaném bokmålu pociťovány jako vulgární nebo směšné a vyvolávaly onen vášnivý odpor proti všem pravopisným reformám. Přiblížili se tím přirozeně k nejsmělejším tendencím dříve zatracované společné norštiny.

Situace dnes: Na prvním stupni základních škol se učí učebnicová norma jednoho ze dvou jazyků podle volby, v dalších stupních je povinná výuka psaní i druhým jazykem. Spoléhá se na to, že každý žák si najde formu, která je mu nejpřirozenější. Oficiální pravopis s povinnými tvary platí nadále v základních a všeobecně vzdělávacích školách a v státních institucích, které se scvrkly na státní správu a úřady (např. pošty, kde je povinnost mít formuláře v obou jazycích) a na stále ještě státní rozhlas a televizi (tam ovšem pouze pro zaměstnance). V soukromých písemných projevech, což je vše ostatní včetně literatury a tisku, piš jak libo. Máš stejná práva jako každá jiná menšina. Výsledkem je bohatá škála variant psané norštiny v obou jazycích základních, od formy radikální (nejbližší společné norštině) přes umírněnou po konzervativní (dánismy v bokmålu, prvky vlastního dialektu v novonorštině) a různé (většinou beznadějně nedůsledné) kombinace předchozích tří, to jest šesti. Samosebou záleží forma individuálního jazyka na stáří, prostředí výchovy, všeliké exhibici, hlavně však - a nejpřirozeněji - na blízkosti k jazyku, kterým Nor mluví.

Neboť jazyková pluralita se týká i norštiny mluvené. To je obecně vzato normální, několik specifik však v Norsku najdeme i zde. To hlavní, od něhož se ostatní odvíjejí, plyne z toho, že spisovnou novonorštinou nikdo běžně nemluví; píší jí ti, kdo mluví dialektem. Dialektem však mluví všichni Norové bez ohledu na svůj spisovný jazyk, kromě rodáků z nejlidnatějších

jihovýchodních oblastí; ti mluví více či méně hovorovým bokmålem, který se také uvádí jako norma v odborných fonetických popisech.

Existence dialektů v Norsku nikoho nepřekvapí, vezme-li v úvahu obrovskou rozlohu řídce obydlené země, kde dlouhé fjordy, horská pásma a neprostupné lesy tvořily hluboko do našeho století nepřeklenutelné překážky kontaktu mezi jednotlivými kraji. Pozoruhodný je pouze fakt, že si drtivá většina Norů svůj domovský dialekt do smrti zachovává, ať se přestěhuje kamkoliv, a to bez ohledu na stupeň vzdělání. Směs různých dialektů, které se od sebe více či méně odlišují výslovností, intonací, tvaroslovím i lexikem, slyšíme na semináři studentů norského jazyka a literatury na univerzitě v Oslu stejně jako na schůzi jejich profesorů a v jakékoliv jiné skupině Norů, kteří žijí na stejném místě, leč vyrostli v různých částech země. To je při dnešní migraci skoro každá početnější skupina, snad s výjimkou prvního stupně základní školy, pokud se některý prvňáček právě nepřestěhoval. Cizinec znalý norštiny v tomto prostředí žasne, pro Nory je to normální. Dokonce i na divadelní scéně. Zatímco český divák okamžitě zareaguje, unikne-li brněnskému herci angažovanému na pražské scéně v zápalu hry pár moravských samohlásek, norský divák v Národním divadle v Oslu nepohne brvou (a divadelní kritik slovem nezmíní), jestliže třeba příslušníci jednolité, vysoké vídeňské společnosti z počátku století v Schnitzlerově *Krajině širé* mluví sice spisovně, ale vyslovují a intonují každý trochu jinak, včetně sourozenců. Jinak to byla výborná inscenace, řekla bych dokonce o třídu lepší než v pražském Divadle na Vinohradech, kde patří jevištní výslovnost chválabohu k samozřejmostem.

Helena Kadečková

Co mě přivedlo k jazykovědě

Milan Jelínek

Cesty člověka bývají křivolaké. Nevyhnul jsem se jim ani já. Když jsem chodil na starobrněnské reálné gymnázium, ani ve snu mě nenapadlo, že bych pokračoval ve studiích na vysoké škole. Pravda, měl jsem ve škole úspěchy, ale byl jsem si vědom toho, jak těžkým břemenem bylo pro rodinu mé studium na střední škole. Jenže po válce jsem neodolal touze dále se vzdělávat a zapsal jsem se ke studiu na brněnskou filozofickou fakultu. Jako studijní obor jsem si zvolil češtinu a ruštinu a potom, využívaje svých jazykových znalostí, jsem k tomu přidal ještě srbochorvatštinu.

Proč jsem si vybral právě slovanskou filologii? Rozhodly o tom dvě události. Na střední škole, myslím, že to bylo v roce 1936, dostal jsem se do sporu se svým češtinářem. Musím hned zdůraznit, že to byl dobrý učitel a že jsem si ho nikdy nepřestal vážit. Jmenoval se Cyril Kudělásek a jistou dobu vyučoval v naší třídě i němčině. Moje schopnost mluvit běžně česky i německy ho přivedla k přesvědčení, že moje čeština je nasáklá germanismy. Vzpomínám si, jakou nevoli jsem sklidil u prof. Kuděláska svou obranou: „Pane profesore, moje čeština nemůže být ovlivněna němčinou, vždyť doma mluvíme jen česky." Dodnes slyším hřímavý hlas: „Právě jsi zase promluvil německy. *Ovlivnit, beeinflussen!* Jak můžeš vyslovit takovou ohavnost!" Nevěděl jsem ovšem, že sloveso *ovlivnit* patřilo od 70. let minulého století k těm jazykovým prvkům, které se snažili brusiči z našeho jazyka vymýtit. Prof. Kudělásek všechny ty puristické příručky přečetl a bohužel jim uvěřil. Popravdě řečeno, v případě slovesa *ovlivnit* jde skutečně o germanismus, ale ten už dávno zapustil v češtině pevné kořeny.

Jindy jsem pronesl větu s pravděpodobnostní modalitou: „V tom musí být nějaká chyba." „Zase to překládáš z němčiny: *Darin muss ein Fehler sein.* Česky to přece říkáme jinak: *V tom je asi nějaká chyba.* Kdy přestaneš míchat češtinu s němčinou?" Těch výtek pršelo na mou hlavu bezpočet, takže jsem ztrácel jistotu při užívání své mateřštiny. Vyslovil jsem např. větu: „K tomu jsem přišel na základě své četby." Můj češtinář se mohl rozskočit hněvem: „Copak neslyšíš ten germanismus *na základě čeho?* Když Němci říkají *aufgrund,* musíš se právě ty po nich opičit! My máme poctivou českou předložku *podle čeho.*" Přiznám se, že jsem nechápal profesorovo rozhořčení.

prof. PhDr. M. Jelínek, DrSc., Masarykova univerzita Brno

Odhalení, že neumím mluvit česky, ačkoli jsem Čech, mě hluboce zarmucovalo. Když k nám přišel na návštěvu můj německý strýc, fyzik Franz Hlučka, který učil na brněnské německé technice a publikoval i práce filozofické, postěžoval jsem si na své neúspěchy v mateřském jazyce. Pozorně mě vyslechl a pak mi dal radu, která měla vliv na volbu mého studia po válce. „Před několika lety vyšla moc dobrá knížka o českém purismu, myslím, že se jmenuje *Spisovná čeština a jazyková kultura.* Přečti si ji, možná ti to pomůže v tvém sporu s češtinářem." Četl jsem - a byl jsem na koni. Mathesius, Havránek, Jakobson měli na purismus zcela jiný názor než můj profesor češtiny. Sebral jsem tedy odvahu a v nejbližší hodině češtiny jsem vyslovil nesouhlas s tím, že jsem věčně peskován kvůli germanismům. Můj češtinář sice reagoval podrážděně, ale pak si vyžádal ode mne sborník, na němž jsem založil svou obranu. Asi po týdnu mi ho vrátil se slovy: „Nu, nás tomu učili jinak. Snad má pravdu Havránek a Jakobson." Od té doby přestala být má čeština podezřelou, i když jsem mluvil stále stejně.

Druhý podnět k tomu, že jsem si vybral jako předmět svého studia slovanskou filologii, vzešel z doby válečné. Spolu s jinými spolužáky jsem byl poslán po maturitě v r. 1942 na práci do „rajchu". Dopadl jsem poměrně dobře: jako působiště mi byla určena Vídeň. Mé přeškolování na soustružníka však skončilo naprostým debaklem, mistr si nade mnou zoufal. Nakonec zjistil, že mu mohu být prospěšný jako tlumočník. Když se pak zřizovala pro podnik zásobovací kancelář, byl jsem do ní přeřazen k tlumočení u přepážky. Rychle jsem zvládl základy asi půl tuctu jazyků. Měl jsem pak velmi dobrou příležitost srovnávat různé jazyky, zejména jejich mluvenou podobu. Časem jsem si dokonce sehnal odbornou literaturu a pomalu jsem se seznamoval s principy lingvistických rozborů. Když jsem pak byl na začátku května 1944 gestapem zatčen, dávala mi vězení (prošel jsem jich sedm) další možnost pozorovat nejrozmanitější jazyky.

Na vysoké škole jsem neměl jinou ctižádost než ukončit rychle studia a odejít jako profesor češtiny a ruštiny na střední školu. Pro jazykovědnou činnost mě však získal prof. Kellner a prof. Kurz. Oba mě podněcovali k dalšímu studiu mluvnice slovanských jazyků a k publikování článků. Ad. Kellner se rozhodl přijmout mě jako asistenta do slovanského semináře, ale měl podmínku: „Víš, kamaráde, napřed musíš učit aspoň rok na střední škole." A tak jsem odešel jako suplent na gymnázium do Holešova. Nelituji toho, získal jsem tam mnoho pedagogických zkušeností.

Nu, dnes je mi sedmdesát, je doba bilancování. Škoda, že jsem žil v časech, které nepřály poklidné vědecké práci. Pokud mi bude dopřáno zdraví a jasná mysl, chtěl bych dokončit dvě syntézy: dějiny novodobého českého purismu (shromáždil jsem k nim asi sto tisíc výpisků) a teorii stylu.

Interview s prof. Hausenblasem

Alexandr Stich, Josef Šimandl

1. část

Univerzitní profesor dr. Karel Hausenblas, DrSc., má za sebou rozsáhlou jazykovědnou i pedagogickou činnost: 1949-1961 Ústav pro jazyk český ČSAV, 1961-1989 katedra českého a tehdy i slovenského jazyka FF UK; mezinárodně známý autor početných vědeckých prací o mluvnici a zejména o stylistice a nauce o textu, jejímž byl u nás průkopníkem; spoluautor učebnic češtiny pro střední školy a recenzent učebnic i pro jiné typy škol (některé z nich se i dnes používají a předpokládáme, že většina čtenářů našeho časopisu se z nich učila nebo podle nich vyučovala); učitel, který vychoval nejen stovky středoškolských češtinářů, ale i řadu známých jazykovědců a literárních odborníků.

Během posledních tří let, po svém odchodu do důchodu, prof. Hausenblas postupně rozvázal skoro všechny závazky v pedagogické a vědecké obci (ponechal si jen členství v redakční radě Slova a slovesnosti a předsednictví v komisi pro obhajoby k dosažení titulu doktora věd v oboru českého jazyka), dal vale Praze a žije v jihočeské vsi Lnářský Málkov. Účastní se sice občas některé vědecké konference, ale jinak místo jazykovědy pěstuje brambory a králíky, seká dříví a trávu, a pokud se svou manželkou ještě dochází do městské společnosti, je to společenství amatérského pěveckého sboru Prácheň v Horažďovicích. Sám k tomu pověděl:

Moje žena říká, že nestačí jenom střídat jídla, ale jednou za čas je třeba taky vyměnit kotel. To platí i v přeneseném smyslu: člověk by neměl v životě dělat jenom jednu věc, nýbrž měl by zkusit ještě něco jiného. Učinil jsem tak sice hodně pozdě, ale přece jsem kotel vyměnil. Nemusí to být nutně rozloučení s vědou nadosmrti, možná je tohle jenom přestávka. Může přijít situace, kdy mě zaujme nějaké nové téma a bude se dařit něco koncipovat... Ale pravopis to sotva bude. Probíhající diskuse o pravopise mne ani tak moc nezajímají. Já jsem to nové vydání Pravidel ještě ani neviděl.

JŠ: Ovšemže je možné si nová Pravidla nekoupit, ale čemu člověk neuteče, to je jazyk dnešní doby: ať už třeba tady na venkově, nebo v televizi a rozhlase. Co mu teď, s odstupem, říkáte?

Nemohu si vzpomenout, kdo to trefně řekl, že když přijde svoboda, tak lidé nikdy nevědí, co si s ní počít. Ukazuje se to i v řeči. Radikální uvolnění poměrů po listopadu 89 otevřelo stránky novin atd. nejedné výrazné individualitě, ale přitom na druhé straně přineslo laviny řečových zmetků. Nejrůznější změny v komunikaci řádně zatřásly jazykovými normami. Není divu, že lingvisté - o neodborné veřejnosti teď nemluvme - k lecčemus z toho zaujímají nadmíru rozdílná stanoviska. Přemýšlel jsem, zda má dnešek nějakou historickou paralelu, která by nám pomohla odhadnout, jestli máme dnešní stav pokládat za přechodný, nebo za dlouhodobý. Zdá se mi, že má v lecčems paralelu v situaci po první světové válce, kdy v prvních letech po r. 1918 docházelo k řadě hlubokých změn v občanském životě u nás, provázených pochopitelně i změnami v jazykové komunikaci; má také paralelu v jazykové rozkolísanosti, v neurovnaném pronikání novot atd. Nebyl to však stav dlouhodobý a i my dnes se můžeme nadít, že v dohledné době dojde ke konsolidaci ve sférách mimojazykových i v jazykové. Přitom bohemistika by mohla dospět k ujasnění problematiky dříve, než tomu

bylo za první republiky. Tehdy tak učinila až po čtrnácti letech vystoupením členů Pražského lingvistického kroužku v r. 1932 (neboť až po založení Kroužku v r. 1926 mohla být postupně vypracována teoretická základna adekvátní soudobým potřebám). Pár roků to však jistě bude ještě trvat, než se jazyková praxe i názory lidí na jazyk dostanou do normálních kolejí. Já jsem si sice po listopadu nepředstavoval, že vše půjde k lepšímu rychle a snadno, ale v něčem jsem si přece dělal iluze. Tak jsem čekal, že se naši studenti na fakultě vrhnou do studia s vervou, tak jak jsme se dali do studia my v roce pětačtyřicátém. Ale kdež! Někteří snad se vrhli...

AS: Totiž ne všichni studenti jsou si dobře vědomi, kým jsou a kým se mají stát. I ta univerzita je málo viditelná právě ve své univerzalitě, ve své univerzitnosti. To třeba ve Vídni mají na univerzitě ambity s místy k posezení a s podobiznami všech těch, kteří patřili a patří k akademické obci: od Jagiće a Trubeckého až k těm dnešním. A v takovém společenství se studenti pohybují.

Tak. Přece i u nás by mohla být kladena větší váha na tradici univerzity Karlovy. To by však mělo prorůstat pedagogickou prací každého učitele, mělo by to být součástí etiky vysokoškolského studia. Nevadilo by možná vnést do života na fakultě po této stránce trochu konzervatismu.

JŠ: V dnešní době zvané postmoderna?

Mně se ten pojem postmodernismu moc nezamlouvá. Je jaksi vyhýbavý: *postmoderní* říká jen, co to není a po čem to přichází, pozitivní obsahový moment to nezachycuje. Až časem se ukáže, který rys bude pro další vývoj dominantní. - Ale mluvili jsme o studentech...

AS: Jak bys myslel, že by se měli vyrábět bohemisti? Co by se jim mělo dát?

Především by měl učitel co nejdříve rozpoznat, kteří posluchači jsou talentovaní, a těm věnovat intenzivní péči a nakládat jim maximum. Neslevovat ze slovanských jazyků: aspoň dva slovanské jazyky mimo češtinu. Z neslovanských jazyků je pro bohemistu nejen nejdůležitější, ale pro studium vývoje jazyka přímo nezbytná hlubší znalost němčiny. Dále je žádoucí, aby bohemista dovedl pro svůj obor optimálně využít poznatky z další disciplíny, především ze svého druhého studijního předmětu. Tu zase by bylo žádoucí plné pochopení a pomoc učitelů tohoto druhého předmětu. Usiloval jsem například o kontakt ve výuce bohemistiky a psychologie, avšak nedařilo se mi získat u psychologů porozumění pro to, aby se talentovaný bohemista mohl u nich vyškolit pro potřeby psychologie jazyka: oni tenkrát dělali skoro jen „psychologii práce". Moje krédo v posledních letech: srovnávání je matka poznání. Při studiu češtiny je žádoucí nejen srovnávání jazyka s jazykem, ale i srovnávání komplexu poznatků a metod dejme tomu estetiky a lingvistiky.

AS: A jak se díváš na vztah mezi výukou jazyka a literatury v rámci bohemistiky? Když se posluchači zabývají literaturou, naučí se leckdy i žvavosti, pseudoesejističnosti. A přitom literární věda neznamená jenom dávat na papír svoje vzruchy a vzněty. Jakým způsobem ty literáty přitáhnout k tomu, aby pochopili, čím je může obohatit lingvistika? Ozývají se znova hlasy - oddělit studium literatury od studia jazyka.

To by podle mého názoru nevedlo k dobrému. O lepší propojení studia jazyka a literatury by měli vědomě usilovat učitelé obou složek a individuálně v té věci spolupracovat. Mně se to nejlépe dařilo v 60. letech s prof. Vodičkou, z dnešních s prof. Janáčkovou. Někteří učitelé jazyka moc nepřihlížejí k jazyku literárních děl a někteří učitelé literatury k jazyku.

Ale Vodička zadával i diplomové práce, které nešly zpracovat bez vyřešení otázek jazykových, u některých jsem dělal oponenta apod. To pak studenti dokázali spojovat literární stránku s jazykovou - protože věděli, že se to po nich bude chtít. Kromě toho jsme s Vodičkou měli komisi pro výuku literatury a jazyka na středních školách a psali jsme o přednostech spojení obou složek v Českém jazyce a literatuře někdy před 68. rokem: možná že by stálo za to si dnes myšlenky tam obsažené přečíst, i když byly dány na papír před čtvrt stoletím...

(pokračování příště)

V Tvaru spali?

Dopis z Ljubljaně

- tak je nadepsán a hned na první straně avizován článek-překlad v Tvaru 39-40/1993. Překladatelce (a také redaktorovi) se patrně nelíbí počeštěná podoba *Lublaň*: lépe by jim vyhovovala původní *Ljubljana*.

Kde u jmen cizích měst existuje vžitá počeštěná podoba *(Řím, Vídeň, Mnichov, Paříž)*, doporučuje se jí používat. Původní podoby se tím však nezakazují a styk dopravní a poštovní jejich užívání podporuje *(Wroclaw, Vilnius* dnes už čteme častěji než *Vratislav, Vilno)*. Jen bychom uvítali trochu důslednosti: rozhodneme-li se pro podobu *Cáchy*, bude 6. pád *v Cáchách;* preferujeme-li *Aachen*, pak *v Aachenu*; tvary *v Aachách, v Cáchu* nebo *v Cáchenu* přijmeme nejvýš jako hříčky.

Vyberme si tedy mezi vzory *žena* a *píseň:* buď z Ljubljany, nebo z Lublaně.

Onomatopoetický jazyk

je prý - podle téhož čísla Tvaru - maďarština. Nemáme v úmyslu posuzovat kvality maďarštiny, avšak na adresu autorky interview s hercem Czerhalmim chceme připomenout, na základě čeho mohlo dojít ke kontaminaci slov *onomatopoický* a *poetický*. *Poetický, poezie, poeta* pocházejí z řeckých slov *poiétikos, poiésis, poiétés*, vesměs odvozenin od slovesa *poiein „dělat, tvořit"*. Je tedy poezie *tvorbou* a básník *tvůrcem*. O slovech, která napodobují pojmenovávané zvuky, např. *žbluňk, švih, vrr, vrčet, cukrú, cukrování* (hrdliček), říkáme, že jsou zvukomalebná neboli *onomatopoická*. Odborný termín *onomatopoický* pochází z řeckého *onomatopoikos*, které vyjadřuje, že takové slovo *dělá, vytváří zvuk* - podobný, jako je zvuk pojmenovávaný. S básněním slovo nemělo a nemá co dělat - ledaže právě básníci *onomatopoii* využívají, *onomatopoie* může být básnickým prostředkem.

Snad lze jazyk - aspoň subjektivně - i vcelku charakterizovat jako *onomatopoický, zvukomalebný* (viz v našem 1. čísle imprese R. Blatné z Finska), ale ne za *onomatopoetický:* ledaže bychom otrocky převáděli z němčiny *(onomatopoetisch)* nebo jiného jazyka, který se jemného, kulturního a kultivovaného rozlišování slovotvorných formantů v tomto případě zřekl (i ta blahovolná angličtina má *onomatopoic* proti *poetic)*. Ostatně termín je termín: nalistujme si ho v příručkách poetiky nebo ve Slovníku literární teorie (pokud snad nevěříme Slovníku cizích slov, Slovníku spisovné češtiny a slovníkům překladovým). Kaz v použití literárněvědného termínu zdobí literární týdeník ještě méně než neumělé skloňování jména cizího města.

-ndl-

Stav zápasu pečetil...

Jazykový cit nám vcelku spolehlivě napoví, jak máme využívat té schopnosti češtiny, že umí vyjadřovat u sloves zakončení činnosti, její naplnění, nebo naopak její nezhodnocený, neukončený průběh, tedy schopnost vyjadřovat tzv. slovesný vid. Jestliže fotbalista penaltu *střílel*, nevíme, zda se stav zápasu změnil. Jestliže ji *vstřelil*, byl výsledek střelby pro jeho mužstvo příznivý. A víte-li, jak jediným slovem řeknete, že jste skočil jen maličko, nevysoko nahoru? Inu jednoduše: *popovyskočil jsem*. Cizinci neslovanského původu se vidům musí pracně učit, ba i znalci češtiny mezi nimi nemají pro vid náležitý cit.

Zato my, rodilí Čechové, trefíme se do terče vidů poměrně přesně. Zaslechl jsem režiséra, jak po budově divadla svolává herce: *Budeme začínat!* Potom je sežene na jeviště a upozorní je: *Tak začneme!* První výzva proběhla chvíli před žádoucí aktivitou herců, druhá bezprostředně na vlastním jejím začátku. Může vám žena prozradit, že v sobotu odpoledne *bude vařit* i na neděli, nebo vám zase jindy slíbí, že vám na tu rýmu *uvaří grog*. Když *bude vařit*, je k vaření ještě daleko, vaření bude složité (polévka, pečeně, knedlíky...) a zabere spoustu času; *uvaří* jednoduše, za chvilku, hned. Nicméně lze v užívání vidů pozorovat jisté zvláštnosti: zelenina bývá v předjaří *rychlená*, kapr *smažený*, šaty *šité* na míru, čaj pijeme nebo nepijeme *slazený*. Zde všude jsou přídavná jména odvozena od sloves nedokonavých: pojmenovává se proces úpravy - kdežto její výsledek, dokončení činnosti, tedy *urychlení, usmažení, ušití, oslazení*, je tak samozřejmý, že se nemusí jazykovým tvarem vyznačovat, prozrazovat; dochází k tzv. vidové neutralizaci.

To vše víme nebo tušíme. Jenže všimněme si dnes poměrně nového návyku našich sportovních redaktorů ohlašovat činnosti dokonané, uzavřené, zhodnocené slovesy vidu nedokonavého. Tak např. už v páté minutě *dával* (*střílel*) gól Novák, v šesté minutě *střídal* (ne *vystřídal*) Nováka Nováček a hned po poločasu Neumann *vyrovnával* nebo *pečetil* výsledek, ke konci ještě hosté *zaznamenávali* další úspěch. Podle všeho lze naše případy považovat za šířící se aktualizace textu, které vznikly podle běžných případů jiných, např. můžeme-li si při hodnocení komunikační situace vybírat, zda se hosté dlouho úspěšně *bránili*, nebo posléze *ubránili*. Jenže úspěšně *dávat* gól, to je jaksi zvláštní, nové: V našem případě bychom vlastně volbu vidu už mít neměli. Gól byl totiž *vstřelen*, výsledek *zpečetěn*. Reportér tu jako by nepříznakovým, nedokonavým videm upozorňoval na usilovnou činnost samu, ne už tak na její (úspěšné) završení - to by přece mělo být zjevné! Při reportérském nahrazování příznakového vidu nepříznakovým běží rovněž o vidovou neutralizaci, dříve asi neobvyklou.

Dále ještě stojí za pozornost náhrada trvalého průběhu činnosti opětováním činnosti, např. *běhá-li* závodník stále na špici závodu, nebo podle jiného reportérova hlášení Senna právě *jezdí* na druhém místě. Zde zase jako by ono úže profesní vyjádření vyzdvihovalo místo trvající činnosti její opakovanost.

Jan Chloupek

Nesnadný člověk

Tak Miloš Pohorský v recenzi knihy Jindřicha Uhra *Janáček - román života* charakterizoval samorostlého klasika: *přitom bohudík od začátku pozoruhodný a svébytný. Pro svou výbušnost a pro svou vášeň pro hudbu možná v osobních vztazích nesnadný* (NK 34/1993, s.1). Pojmenoval tím vlastnost, která se obyčejně vyjadřuje přejatým adjektivem *dificilní*. V současné češtině jsme zvyklí na *nesnadné úkoly, nesnadnou práci, obranu, nesnadný přístup* ap. Připravují-li se opravdu slovníky zachycující kolokabilitu a kompatibilitu slov (tj. se kterými výrazy nacházíme slovo v souvýskytu, se kterými se snáší), možná je v nich už zaneseno např. *nesnadný + Sact*, neboli že toto české adjektivum rozvíjí - což se tuze snadno a nebezpečně absolutizuje na *rozvíjí pouze* - substantivum označující děj, nikoli však osobu: tak to dokládá dnešní většinový úzus, který pro leckoho znamená i dnešní dobrý mrav. Máme tedy spojení *nesnadný člověk* odmítnout?

Kdysi mělo adjektivum *nesnadný* kompatibilitu daleko širší. *Staročeský slovník* má doklady i na *nesnadnou poušť* (neschůdnou), *nesnadné místo* (nepřístupné), *nesnadnou řeč* (těžko pochopitelnou, nejasnou, složitou), ba i na *nesnadnou smrt* (a to ne že by někdo těžko umíral, ale že smrt je protivná, zlá) a *nesnadnou pannu* (nepřístupná a neústupná sv. Kateřina). *Nesnadný člověk*, člověk nevycházející dobře s lidmi, s nímž není snadné jednat ap., je rovněž bohatě doložen, a to i ve slovníku Jungmannově: vyberme na ukázku doklad z Rešelova překladu Sírachovce *gestliže gsau rodičowé nesnadnj, swé hlawy a diwnj*. Některé z těchto dokladů sice vypadají jako ovlivněné latinou a jejím *difficilis*, které bylo použitelné v podobné šíři - o dějích i o osobách *(si parentes difficiles* etc.); jenže ve starých slovnících nacházíme k *nesnadný* i jiné ekvivalenty: *importunus, arduus, asperus*, řecké *dyskolos*.

O tom, že čeština přijala za svůj i personální význam slova *nesnadný*, svědčí slovesa *nesnaditi* a *nesnadniti se* (hádat se, prít se, nevražit, mít nesrovnalosti), která jsou bohatě dokumentována v Jungmannovi a uváděna ještě ve Slovníku spisovného jazyka českého. SSJČ je dokládá nejen Jiráskem (*Čechové se budou nesnadnit a vezmou si za krále Ferdinanda*), ale i Karolinou Světlou *(počal se se ženou nesnadnit)*: jak známo, Světlá sice lidový jazyk přičesávala, ale nearchaizovala. *Nesnadný* jako domácí ekvivalent k *dificilní* je tedy *nihil novum*: spíš zapomínáme.

Pro *dificilní/nesnadný* zaznamenaly slovníky spoustu synonym: kromě už uvedených *svévolný, svéhlavý, tvrdý, ukrutný, bezděčný, nelidský* (pochopitelné snad leda přes zapomenutý vztah k *nelida), nevýpravný, omrzelý, nedobromyslný, neodbytný* (čili *obtížný*, který nejen *je na obtíž*, ale sám aktivně *obtěžuje), nesnášenlivý, nevlídný, příkrý*, o ženě i *nepřístupná, odmítavá; nesnadno ovladatelný, neukázněný; tvrdohlavý, nerozumný*, o dítěti *těžko vychovatelný*. Uznejme, že mnohá z těchto adjektiv by Janáčkovi křivdila.

Z úvodního citátu soudíme, že *nesnadný* bylo zvoleno ani ne jako eufemismus, ale prostě jako adjektivum k vyjádření toho, že blízní to s Janáčkem *neměli lehké/snadné/jednoduché*: nic víc, nic míň. Domnívám se, že slovo, které by vyjádřilo totéž formou adjektiva, je pro náš jazyk potřebné a že slovo *nesnadný* může tuto funkci dobře plnit všude tam, kde se autorovi (třeba právě proto, že chce být zdvořilý) nehodí psychologicko-pedagogický termín *dificilní*. Takové zmrtvýchvstání slova lze jen vítat.

Zbývá jediná, ale pro budoucnost klíčová otázka: zvykneme si na *nesnadného člověka?* Pak se možná sami staneme *nesnadnými lidmi*, např. pro spelling-checkery a jejich nové generace. (Těm, kdo dosud vzdorují počítačové mánii: Spelling-checkery kontrolují v počítači text a upozorňují na nevídaná slova a tvary. Do spelling-checkeru je tedy zaklet jazykový oprávce, pro něhož je normativní slovník autoritou první i poslední.) Kreativní pisatel však jistě nemá za životní program všudy projít hladce jako ten příslovečný úhoř. Nebojme se tedy oprávců - těch automatických ani těch, které může automat beze všeho zastat.

Josef Šimandl

Opál opalizuje, Silan silanizuje?

Začneme-li přemýšlet o novém slově, kterého se používá v reklamě, napadnou nás analogie, jako je ta v nadpisu našeho příspěvku. Našli bychom i jiná slovesa jako *elektrizovat, galvanizovat, ionizovat* a spoustu dalších, neboť jde o běžný prostředek tvoření odborných názvů pro činnost. Pokud bychom svou úvahu skončili nalezením analogických příkladů, mohli bychom usoudit, že sloveso *silanizovat* je utvořeno správně, a lze ho tedy do spisovné češtiny přijmout. Posoudíme-li užití našeho nového slovesa a porovnáme-li je s funkcí již existujících sloves, zjistíme, že nejde o jevy zcela obdobné.

Příponou *-izovat* tvoříme v češtině slovesa od cizích (přejatých) slov, konkrét i abstrakt, a tato utvořená slovesa mají různý význam, nejčastěji však „projevovat se jako to, co označuje slovo základové" (jako *elektřina elektrizovat*), „působit, aby něco vzniklo, způsobit rozšíření něčeho" *(ionizovat)*, „podobat se tomu, co je označeno základovým slovem" (*opalizovat* jako opál) atp., například *dramatizovat, terorizovat, evropeizovat, alkoholizovat* atd. K činnosti pojmenované podle základového slova může dojít i u jiných látek a podle podobnosti se pak mluví například o *opalizujícím likéru* (nebo jiné tekutině), *elektrizující hudbě, ionizujícím přístroji* atd.

Při vzniku všech uvedených analogických příkladů hrála roli funkce: tou bylo pojmenovat působení typické pro opál, elektrický proud, galvanický článek, iont atp. a sloužit jako pojmenování v odborném stylu. Základem pro tvoření jsou pojmenování obecná.

Sloveso *silanizovat* je utvořeno od vlastního jména jednoho z avivážních prostředků. Jeho funkcí není pojmenovat činnost těchto prostředků souhrnně, jak by se zdálo, nýbrž nazvat jím právě jen působení Silanu samotného na rozdíl od jiných konkurenčních prostředků. Jako odborný termín sloveso *silanizovat* neobstojí: už proto ne, že jeho utvářenost zavádí i k jiným, nežádoucím významům *(učinit prádlo takovým, jako je Silan,* tj. že by tak samo vypadalo, popř. působilo na jiné prádlo). Je třeba však zdůraznit, že zavedení odborného termínu nebylo cílem reklamního sloganu. Cílem bylo napodobit odbornou profesní mluvu a „odborně" doporučit právě jen Silan. Nové slovo má tedy mimikry odborného termínu, což nepochybně svůj účel v reklamě plní, ale specifičností tohoto užití je zároveň dáno, že toto slovo nemůže fungovat jako jiná analogicky tvořená slovesa. Jeho funkce a životnost začala a potrvá s životem této reklamy.

(Pozn. red.: Ačkoli - kdo ví? Máme přece *luxovat, fénovat, xeroxovat:* taky z výrobků obchodně úspěšných. Se zakončením *-izovat* ovšem zatím žádné...)

Zdenka Rusínová

Čeština - „Hot Topic" na amerických univerzitách

Až do roku 1989 byla čeština na amerických univerzitách exotickým oborem; po celé Americe ji ročně studovalo kolem 190 lidí, včetně večerních studentů. Listopad 1989 však změnil postoj k miniaturní zemičce, jejíž existenci doposud brali na vědomí jen kultivovaní Američané. Okouzleni sametovou revolucí a Václavem Havlem, Američané se s nadšením vrhli pomáhat Čechoslovákům, ať už s úmysly zištnými či nezištnými. Uvědomili si, že země, která uskutečnila jejich americký sen o převaze dobra nad zlem, jim stojí za pozornost. Na americ-

kých univerzitách se stalo módou učit se češtině a po ukončení univerzity získávat první životní zkušenosti v České republice: tedy v zemi, kde konkurence je minimální a možnosti uplatnění jsou, z hlediska Američanů, neomezené.

V současné době studuje češtinu několik tisíc Američanů, a to buď na univerzitách, soukromých jazykových školách, u soukromého učitele nebo i jako samoukové. Americké univerzity otevírají letní programy češtiny, kterých dříve existovalo pramálo. Významné univerzity jako Cornell, Stanford, Northwestern používají na výuku češtiny české stipendisty Fulbrightovy nadace. V podstatě se dá říci, že snaha je vzájemná, jak ze strany studentů učit se češtině, tak ze strany univerzitní administrativy nabízet kvalitní přednášky. Jen stále zůstává paradoxem, že počet Američanů, kteří se česky naučí, je neúměrně malý. Například z mladých Američanů, kteří v Praze žijí, pracují nebo vlastní své podniky, umí česky jen asi pět procent. Mnozí z nich se snaží zdejší řeč naučit, ale brzy se svého úmyslu vzdají. Existují nejrůznější názory, proč tomu tak je, poukazuje se na to, že čeština je velmi těžká, ale faktem zůstává, že pokud se česká gramatika americkým studentům správně podá, naučí se jí i oni.

Je důležité vycházet ze skutečnosti, že na základních amerických školách se gramatika ze strukturálního hlediska učí málo už jen proto, že anglické tvarosloví má tvarů minimum. Nelze proto očekávat, že americký student, byť sebevzdělanější, rozumí rodu nebo pádům anebo dokonce že rozezná přídavné jméno *Czech* od podstatného jména *Czech* a příslovce *Czech*. Proč by mu např. mělo být jasné, že *kostlivec* je životné jméno, zatímco *dav* je neživotné? Vždyť logicky vzato, kostlivec nežije, kdežto dav umí být živý ažaž. Americký žák je ve škole od svých pěti let veden k logickému myšlení, analýze, k vyhledávání a tříbení informací a aplikaci těchto informací.

Znalost informací, která je mnohdy považována v české a evropské kultuře za základ vzdělanosti, je v Americe klasifikována jako triviální. (Poznámka evropského redaktora: Tím hůř při jejich ignoranci.)

Na českých školách se při výuce cizích jazyků dává důraz na znalost počtu slovíček, ale přitom slovíčko vytržené z kontextu, kromě pojmu, nic nesděluje. Slovíčko jako takové je pro amerického studenta triviem, které nabývá smyslu jedině v kontextu, kde se dá analyzovat jako součást myšlenky. Člověk přece může znát tisíce slovíček, ale přitom nemusí být schopný dát dohromady větu. Bohužel, na tomto „slovíčkovém komplexu" je založena řada učebnic češtiny; nejnovější z nich je *Czech for Foreigners* Olgy Parolkové. (Pozn. red.: Domácí recenzi této učebnice jsme otiskli v 1. čísle.) Student si v ní může vybrat od *míchaného kompotu* až po *manželskou postel*. Je sice pravda, že většina slovíček je zaměřena prakticky, ale zároveň omezena na témata denních reálií, či takzvaných konverzačních námětů pro turistu; tedy na druh znalostí, které v Americe poskytne učitel-amatér nebo škola typu Berlitz School. Vysokoškolský student je však náročnější, a pokud cizí jazyk studuje, chce být schopen v něm komunikovat na úrovni svého vlastního myšlení, tedy na úrovni abstraktní a analytické.

Pozoruhodné je, že v úvodu autorka *Czech for Foreigners* prezentuje svou učebnici jako gramatiku češtiny založenou na „logickém systému"; vzápětí však uvádí jakýsi „míchaný kompot" koncovek, v kterém se tak hned nezorientuje ani Čech, ani lingvista. Právě ten „logický systém", který americký student předpokládá při studiu cizího jazyka a který má být založen na přímosti, bez deviací, tak jako je na ní založeno myšlení a vyjadřování se v angličtině, v této učebnici (tak jako v mnohých jiných) chybí. Takový systém byl schopen vytvořit Michael Heim ve své knize *Contemporary Czech* (Slavica, 1982), jež se užívá na řadě amerických univerzit. Ovšem Heimovi zase chybí ta „manželská postel"; jinými slovy řečeno, chybí kombinace abstraktních reálií s konkrétními a dostatek praktických cvičení.

Americké *Consortium for Language Teaching and Learning* už po několik let podporuje přípravu skutečně použitelných učebnic. V tomto duchu byla na Harvardově univerzitě vytvořena série materiálů doplňujících Heimovu učebnici a vycházejících z požadavků studentů. Musí studenta zaujmout, pobavit, naučit, vyprovokovat ho, nechat ho zamyslet se, dát mu možnost vlastního úsudku a výběru, ukázat mu, jak je čeština těžká, a přitom dokázat, jak se dá snadno naučit. Jako jejich autorka jsem zvolila postup od Klímy ke Kunderovi, od Kundery k Havlovi, od Havla k politice a od politiky k businesu či filosofii; tedy od A k B, od B k C atd., tak jak to navrhl Komenský. Gramatika a slovní zásoba studentům problémy nedělá; jsou i schopni naučit se těch více než sto českých tvarů, které odpovídají pouhým dvěma anglickým tvarům *Czech* a *Czechs*; ani čtení novin a dokonce ani psaní článků do českých novin nebo vysílání v českém rozhlase není pro ně problémem. Všechno je O.K. až na otázku feminismu. „Proč se české ženy nevzbouří proti příponě *-ová* u svých příjmení?" slýcháme často. Na to je těžké najít odpověď i pro kantora na Harvardu.

Karen von Kunes

(Pozn. red.: Feministky jsou věru nevyzpytatelné. Normální osoba mužského pohlaví by v příponě *-ová* viděla právě zviditelnění ženskosti, podobně jako v požadované německé struktuře *„frau-Satz"* vedle *man-Satz*. Ale chyba lávky! U přípony *-ová* je to opačně: tam je potřeba zviditelnit ne ženskost, ale právě feminismus. A jinde a jindy to bude zase jinak...
Chce to hodně trpělivosti.)

Je možné naučit se česky a ještě si náš jazyk zamilovat? Přinášíme vám důkaz, že to možné je.

„... A ještě musím pochválit tebe, tebe, česká řeči ..."

O, divná česká řeči! O kouzelná čeština! Musím pochválit tebe, česká řeči, musím zpívat o tebe. Opravdu jsi krásná a záhadná. Učím se mluvit česky už pět let a ještě jsem češtinu nezvládla. Myslím, že čeština se stává ještě krásnější, jako by otvírá nějaké dveře a pořád vidím něco nového. Když jsem byla v prvním ročníku, nevěděla jsem, co to je, čeština. Pak jsem pochopila, že to není lehká práce - naučit se dobře mluvit česky, mohla bych dost snadno chápat, číst, ale mluvit česky, to ne. Samozřejmě, něco bych mohla říci, ale mluvit krásně, rychle a opravdu česky - to nešlo. Pak byl druhý a třetí ročník. Četla jsem různé knihy. Procházka, Vančura, Hrabal, Macourek, jejich romány, povídky, pohádky byly pro mne nezapomenutelné. Mohla jsem zapomenout na obsah, jména hlavních hrdinů, ale na jazyk - ne. Někdy jsem cítila, že už nemůžu číst, zavírala jsem oči a myslela si: „To je krása, divoucí div, ta čeština." Musím opravdu pochválit tebe, česká řeči.

Pak byl čtvrtý ročník. Dobře si pamatuju, jak jsem se připravila ke zkoušce z české literatury. Připravovala jsem se velmi dobře, protože jsem měla strach, že se budu bát, koktat a nic česky neřeknu. Během několika dnů jsem četla, mluvila a myslela jen česky. A pak nastoupila ta divná chvíle, ten divný stav, když jsem pochopila, že cítím češtinu, že to je můj jazyk. Mohla jsem mluvit rychle, svobodně, nezamýšlela jsem se nad gramatikou, ale cítila jsem, že mluvím správně. Byla jsem v bytě sama. Chodila jsem a mluvila česky, mluvila nahlas. Mluvila jsem o české literatuře, o autorech a jejich dílech, o počasí, o různých věcech a byla jsem šťastná. Pochopila jsem tebe, česká řeči a musela jsem se pochválit.

Pak přišel manžel a už jsem měla mluvit rusky. Bylo to dost těžké, nemohla jsem najít vhodná slova. Zjistila jsem, že ruština nemá spoustu slov, které potřebuju, abych mohla přesně vyjádřit svoje myšlenky. Řekla jsem manželovi několik českých slov a musel souhlasit, že to jsou krásná slova, že ruština to bohužel nemá. Museli jsme pochválit tebe, tebe, česká řeči.

Teď už jsem v pátém ročníku, vím o češtině víc, než před tím a mám ji ráda víc, než dřív. Je krásná a stává se pro mně pořád ještě krásnější, jako by otvírá nějaké dveře a já vidím pořád něco nového. Musím pochválit tebe, tebe, česká řeči.

Anastazie Gubinová

Daňové přiznání a komunikace s finančním úřadem

„To, že mi <doktor Vlach> upírá fantazii, když ví, že se mi povedlo správně vyplnit úřední formuláře přiznání k dani důchodové, to mne opravdu překvapuje," diví se vypravěč Jirotkova románu Saturnin. Letos v květnu stáli na chodbách městských a místních úřadů přímo zástupové lidí nenadaných užitnou fantazií či fantazie se bojících, a proto neschopných vyplnit *Přiznání k dani z nemovitostí.* I kdyby požadované výpočty byly zcela jednoduché, dalo by patrně dost práce stanovit a posečítat daň ze dvorka, z kurníku, z předzahrádky a z domku, kdyžtě se každý druh objektu taxuje jinak. Složitost věci samé však Úřadu nestačila, a tak dotazník obsahoval nádavkem šest hustě potištěných stran *Poučení k vyplnění přiznání k dani z nemovitostí.* Má-li Úřad strach z vedlejší věty *(Poučení, jak vyplnit...),* nebo zní-li mu prosté *Jak vyplnit přiznání...* příliš „lidsky", nabízíme napříště vylepšení: *Poučení k navedení k provedení vyplnění přiznání k vyměření* atd.

Poučení bychom hodnotili jako komunikačně úspěšné, kdyby po tak zevrubné instruktáži žádných front nebylo. Proč *Poučení* dopadlo jinak, to ať si rozeberou ti, kdo za jeho vypracování zaplatili. Ukažme však aspoň na dvou příkladech, jaké komunikační pasti v něm byly vyplňovatelům *Přiznání* úspěšně nastraženy.

I.

Komentář k řádku 29 - Druh stavby učí takovémuto rozlišování:

Za druh stavby K - k individuální rekreaci: chata, stavba, rodinný dům ostatní zastavěná plocha se považují přilehlé stavby např. kůlny, bývalé chlévy, stodoly apod.

Pod druh stavby P - ostatní stavba se zařadí např. stavby škol, zdravotnických zařízení, některé památkové objekty, stavby drobné architektury, některé církevní stavby, stavby na zemědělském půdním fondu sloužící k drobným výpěstkům a chovu drobného zvířectva apod.

Nechceme být jedovatí ani na občas mátlivě chybějící interpunkci, ani na jazykové perly jako *rodinný dům ostatní zastavěná plocha* nebo *ostatní stavba.* Jsou totiž otázky pro vyplňovatele zásadnější: co s kůlnou, která stojí uprostřed zahrady - tedy na zemědělském půdním fondu, která nepřiléhá k žádné stavbě, na kterou bylo vydáno stavební povolení bez nutnosti kolaudace a která slouží k pěstování ne tím, že by se v ní pěstovalo, ale tím, že se v ní přechovává nářadí? Z kombinace takových a dalších rysů (u kůlen dobře myslitelných) lze sestavit podobných otázek slušnou řadu - a to je prosím jen obyčejná kůlna. Poučení tedy přes všechny krkolomně formulované podrobnosti, ba spíš právě pro ně, vyčerpává čtenáře, ale ne způsoby existence nemovitostí.

20 Základ daně podle § 5 odst. 1 a 2 - zjistí se pro druh pozemků vyjmenovaných ve vysvětlivce pro ř. 19 jako součin výměry pozemku na ř. 18 a ceny pozemku za 1 m² na ř. 19 (ř. 20 = ř. 18 x ř. 19).

21 Sazba daně podle § 6 odst. 1 - sazba daně činí pro druh pozemku A - orná půda, chmelnice, vinice, zahrada, ovocný sad 0,75 %, pro druh pozemku B - louka, pastvina 0,25 %, pro druh pozemku C - hospodářský les 0,25 %, pro druh pozemku D - rybník s intenzívním a průmyslovým chovem ryb 0,25 % z ceny pozemku.

22 Základ daně podle § 5 odst. 3 - uvede se výměra pozemku stejná jako na ř. 18, jestliže se jedná o druh pozemku E - zastavěná plocha a nádvoří, F - stavební pozemek, G - ostatní plocha (ř. 22 = ř. 18).

23 Sazba daně podle § 6 odst. 2 - sazba daně činí za 1 m² pro druh pozemku E - zastavěná plocha a nádvoří 0,10 Kčs, pro druh pozemku F - stavební pozemek 1,00 Kčs, pro druh pozemku G - ostatní plocha 0,10 Kčs.

24 Koeficient podle § 6 odst. 4 - uvede se pouze u druhu pozemku F - stavební pozemek. Pokud obec nestanoví obecně závaznou vyhláškou pro jednotlivé části obce o použití jiného koeficientu, platí koeficienty pro obec podle počtu obyvatel dle posledního sčítání lidu uvedené v zákoně, a to

0,3	v obcích do		300 obyvatel
0,6	-"-	nad	300 obyvatel do 600 obyvatel
1,0	-"-	nad	600 obyvatel do 1 000 obyvatel
1,4	-"-	nad	1 000 obyvatel do 6 000 obyvatel
1,6	-"-	nad	6 000 obyvatel do 10 000 obyvatel
2,0	-"-	nad	10 000 obyvatel do 25 000 obyvatel
2,5	-"-	nad	25 000 obyvatel do 50 000 obyvatel
3,5	-"-	nad	50 000 obyvatel a ve Františkových Lázních, Luhačovicích, Mariánských Lázních a Poděbradech

4,5 v Praze

25 Daň z pozemků - zjistí se pro:

druh pozemku

A - orná půda, chmelnice, vinice, zahrada, ovocný sad,
B - louka, pastvina
C - hospodářský les
D - rybník s intenzívním a průmyslovým chovem ryb

součinem základu daně na ř. 20 a sazby daně na ř. 21

$$\left(ř.\ 25 = \frac{ř.\ 20 \times ř.\ 21}{100} \right)$$

druh pozemku

E - zastavěná plocha a nádvoří
G - ostatní plocha

součinem základu daně na ř. 22 a sazby daně na ř. 23 (ř. 25 = ř. 22 x ř. 23).

druh pozemku

F - stavební pozemek

součinem základu daně na ř. 22, sazby daně na ř. 23 a koeficientu na ř. 24 (ř. 25 = ř. 22 x ř. 23 x ř. 24).

II.

Proveďme jednoduchý výpočet daně ze zahrady podle nabízených instrukcí a vzorců:

(18 Výměra pozemku) 1000 m²
(19 Cena pozemku za 1 m²) 4 Kč
(20 Základ daně: ř. 18 x ř. 19) 4000 Kč
(21 Sazba daně:
pro druh pozemku A - mj. zahrady
*0,75 % **z ceny pozemku**)* 30 Kč,

$$\text{protože } \frac{4000 \,.\, 0{,}75}{100} = 40 \,.\, 3/4 = 30$$

(25 Daň z pozemků: 1200 Kč,

$$\text{protože } \frac{4000 \,.\, 30}{100} = 40 \,.\, 30 = 1200$$

18	Výměra druhu pozemku	m²	
19	Cena pozemku za 1 m² podle § 5 odst. 1 a 2	Kčs	
20	Základ daně podle § 5 odst. 1 a 2	Kčs	
21	Sazba daně podle § 6 odst. 1	%	
22	Základ daně podle § 5 odst. 3	m²	
23	Sazba daně podle § 6 odst. 2	Kčs/m²	
24	Koeficient podle § 6 odst. 4		
25	Daň z pozemků	Kčs	

Znamená to probůh, že z desetiarové zahrady zaplatí domkářka-důchodkyně 1200 Kč ročně?

Podívejme se nejprve, v jakých jednotkách jsme vypočítali oněch 1200. Vynásobením metrů metry, jak každý ví, dostaneme metry čtvereční. Na ř. 25 jsme koruny vynásobili korunami, takže výsledek je v korunách na druhou. Neudělali jsme snad chybu? *Přiznání* uvádí, že sazba daně v řádku 21 je v Kčs/m^2, ač podle vzorce z *Poučení* musí být v korunách. Ale Úřadu radno věřit: takže na řádku 25 dostáváme vynásobením Kč^2.m^{-2}. Takovou měnu nevede snad ani Agrobanka...

Naštěstí nesouhlasí ani výše, ani platební jednotka. Laskavý úředník opraví výsledek na 30 Kč. Ona se totiž sazba daně nevypočítává jako procento z ceny pozemku, ale operuje se s ní - navzdory *Poučení* i předtisku v *Přiznání* - jako s koeficientem (který samozřejmě žádnou jednotku nemá, takže po vynásobení zůstanou koruny korunami).

Konec dobrý - všechno dobré. Úředníci laskaví byli. Mohly však odpadnout i ty nejasnosti a zděšení (v horším případě infarkt), kdyby se koeficientu říkalo opravdu koeficient - nebo třeba pro odlišení *sazební koeficient*, kdyby *Poučení* nenavádělo k jeho nesmyslnému výpočtu, ale k jeho prostému dosazení, a kdyby pro něj formulář nezaváděl matematicky nesmyslnou jednotku Kčs/m^2. Zjištění, že úředníci a finančníci zápolí s jazykem, není nijak nové: ale že zvláště ti druzí plavou i ve středoškolských operacích se vzorci a s veličinami, to je smutné. Ledaže nám jazykovědcům může být útěchou, že obecně konstatovaný úpadek jazyka (přesněji řečeno úpadek zacházení s jazykem) je jen kapkou marasmu obecného: lehkomyslnosti, nedovzdělanosti, neprofesionality, neúcty k těm před přepážkou, před pultem, na sedadlech...

Josef Šimandl

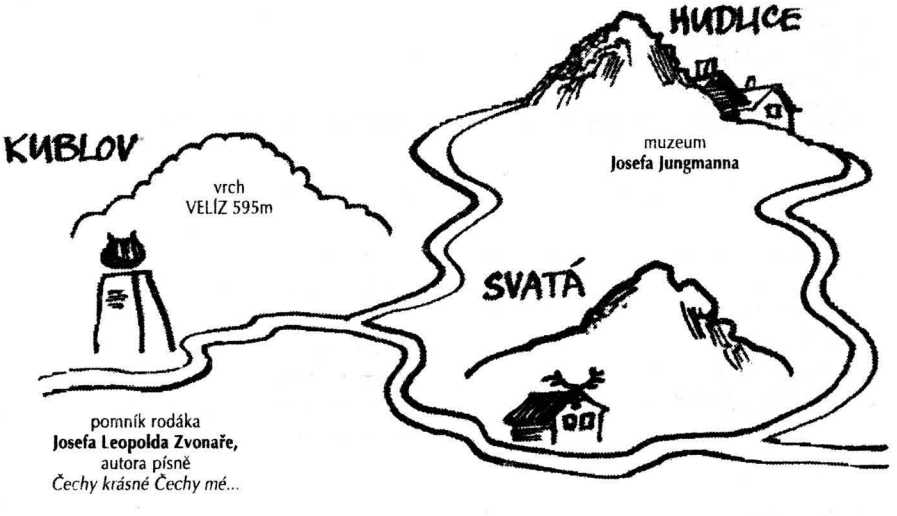

"Lesy šumí Tobě na pozdrav, kde s Fügnerem se setkal Miroslav":
nápis na hájovně dokládá setkání Miroslava Tyrše s Jindřichem Fügnerem

4. Píseň Čecha.

Kober

autor neuveden
(Zvonař-Pichl?)

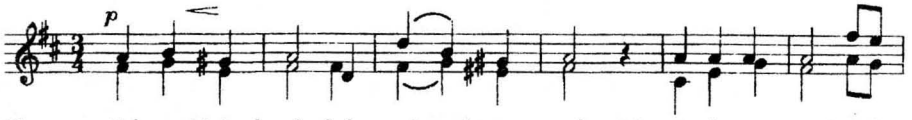

(1) **Kde můj je kraj, kde má_ je vlast? to jmeno má nej-**
(2) *Zde zrozen jsem a pě--sto- ván, od matky české*
(3) Zde jsem se u-čil Bo--ha znát, co dítě otcem
(4) *K nim stejný mrav a stej--ný zvyk k nim stejný mě vo-*
(5) Zde jsou hroby pra-o--tců mých a v těchto prach sva-

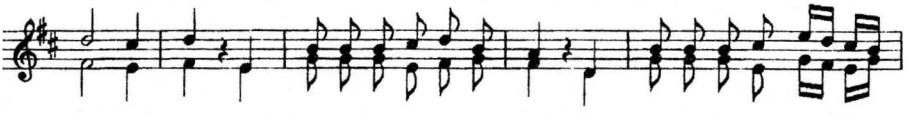

(1) **větší slasť; Není to blud, není to klam, zem českou za svou vlast že (mám:)**
(2) *odchován, ta pod srdcem mě nosila, sl- zami lásky zro - si (la.)*
(3) svým ho zvát. Zde můj vzděláván byl rozum a zde je můj otco - vský (dům:)
(4) *-lá jazyk, ja - zyk to Jana, Václava, je- jich odkaz a o - sla - (va.)*
(5) -tý jejich. Mne duch jejich obletuje, v snách libých se mi zjevu - (je.)

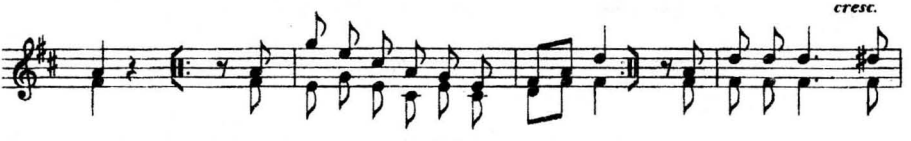

(1) **mám: ne- ní mi země jako ze - mě,**
hlas přírody to volá ve mně, a srdce mé vo-
(2) *la. Zde léta jsem prožil mla -do - sti,*
zde rajské jsem prožil bla -hosti; protož volám po-
(3) dům: na něj mé oko rádo pa -tří,
zde sestry mé, tu moji bratři. Mne touha lá - sky
(4) *va. Řeč, jíž Lumír a Záboj zpíval,*
až Vyšehrad se tím o -zýval: ta jest posud i
(5) je. A v lůně té posvátné země.
i já chci ležet, jejich plémě. Protož není mi

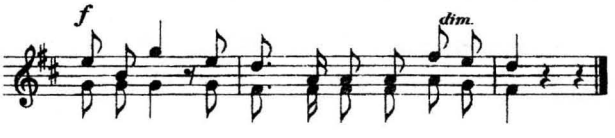

(1) **lá s plesem, v Čechách jen já že doma jsem.**
(2) *lem, lesem: v Čechách tu já jen doma jsem.*
(3) táhne sem; u nich tu já jen doma jsem.
(4) *mým hlasem: jen mezi Čechy doma jsem.*
(5) zem co zem, a já v Čechách jen doma jsem.

Rychle číst předpokládá jasně psát

Ondřej Hausenblas

Ještě pořád je při četbě domácích novin dost obtížné rychle zjistit, jestli článek, řečnický projev nebo třeba dopis čtenáře redakci obsahuje něco, co nás zajímá, a jestli stojí za čtení. Co se mluveného projevu týče, na veřejnosti dneska **zmateně a nepřehledně mluví spíše outsideři nebo notoricky známí kašpárci** (když pomineme šišlavost, patlavost, mumlání, drmolení a koktání nejméně u poloviny veřejných činitelů). Ale v textech psaných se ještě pořád vyjadřují pisatelé **nepřehledně a nevěcně.** Než mluvčí aspoň naznačí, o čem vlastně bude psát, než si to sesumíruje a vyjádří - po celou tu dobu vypouští mlhu jalových slov, která přetěžují sdělovací kanál a v posluchači vyvolávají nanejvýš otázku: Proč nám to povídá?

Ochota a schopnost dorozumívat se, to nespadne národu hromadně s nebe. To se ve školách, knihách a žurnálech musí pěstovat desítky, ba padesátky let. Ledaže by si veřejní lidé nahlas řekli: **Musím se to naučit!**

Představme si, že chceme napsat do novin článek právě proti blábolivému psaní.

Aby nás naše vlastní špatné vyjadřování už během psaní nebo řeči neodvedlo od toho, co jsme původně chtěli sdělit, musíme nejprve udělat několik přípravných kroků:

1. Přesně vymezit téma. Kdo neumí být konkrétní, sotva pozná, co je na věci podstatné, bude přeskakovat a čtenářova zvídavost nebude uspokojena.

2. Nahlas si ujasnit své hledisko ke zvolenému tématu. Např. zda psát o tom, jak lze blábol přece jen rozluštit (tj. z hlediska čtenáře), anebo jak se mu při psaní vyhnout (tj. z hlediska autorského).

3. Ujasnit si cíl svého spisu: jestli chceme

a) **podat informace** (např. kde a jak žvanění kvete);
b) **přesvědčit o pravdě** (že to škodí) **nebo podnítit k nějakému činu** (pište přehledně a věcně!);
c) **pobavit** (jak je to směšné nebo jak roztomile se já o tom vyjadřuji).

4. Posoudit, zda mám o věci dost informací a zda jsou zajímavé. Dnes je nejpotřebnější věnovat se **získávání informací a utřiďovat je** i pro ostatní. Pokud informace nemám, je lépe o tématu **mlčet**. Musíme proto

5. znát, komu svůj text píšeme a jak ho budeme publikovat. Na věci samé bude čtenáře z venkova zajímat něco jiného než čtenáře z města. Časopis Přítomnost chce jiný styl než Respekt a ten zas jiný než Neděle s LN.

6. Omezit délku textu - podle čtenářů a podle sdělovacího prostředku. Všude platí: **čím kratší, tím lepší!**

7. **Rozhodnout, jakým postupem text zpracujeme,** se můžeme podle týchž hledisek: **Vyprávět** má cenu o záležitostech, které mají pořádný děj - když se někomu něco stalo, nikoli když nějaký konflikt má jen svůj vývoj. Při **vysvětlování** máme možnost zmatený vývoj události přejít tím, že řekneme třeba příčinu zmatků, a hned se věnujeme nalezení pořádku a jasnosti. Jasné vysvětlení je pak stejně přitažlivé jako napínavý děj. **Polemizovat** je vhodné jen tehdy, když je jisté, že naši čtenáři dobře znají tvrzení protivníka. Pokud je chceme jen seznámit se záležitostí, která je hodna polemiky, radši popisujme nebo vysvětlujme. Naše názory na věc jsou pro čtenáře věci neznalého spíš vedlejší, nezajímavé. **Popisovat** se hodí jen pro věci, které samy jsou velice atraktivní: např. události ze světa, objekty krásné nebo naopak nápadně ohavné ap. Na věcech prostých bývá zajímavé spíš to, co pro nás znamenají. Dobrý popis se uplatní spíš při vyprávění nebo při vysvětlování.

Jakmile máme jasno, co a jak chceme napsat,

8. **napíšeme si hlavní téma** i se svým hlediskem, a to **jednou stručnou větou**. (Např. tento článek by měl mít tezi: „Zmatek ve vyjadřování a myšlení se dá odstranit tím, že budeme podle následujícího návodu pečovat o přípravu tématu a o formulaci textu.") Je potřeba se přinutit takovou větu před začátkem psaní **napsat** na list papíru. Ona pak může být první větou článku.

9. Pak se **rozhodneme, jestli začneme výstižným příkladem** (např. zde tím, že ocituji pořádně popletenou větu), a z něho odvodíme obecně platný závěr. **Anebo vyhlásíme nejdřív svou hypotézu** a tu pak doložíme přesvědčivými příklady a důkazy.

Tak by se dal uvést příklad *Zatímco třeba nepozorné čtení se nepovažuje za ztrátu času, plýtvání časem způsobuje čtenářům blábolení.* Vyzvali bychom čtenáře, aby vyhledáním stylizačních vad sám otestoval svou vnímavost vůči takovým jazykovým zmetkům, a pak bychom vyložili zhovadilost slovosledu a zacházení se slovesy.

10. Podle bodu 8 **rozvrhneme obsah článku a zformujeme teze ke každému z odstavců.**

Rozvrh:

a) o co nám jde,
b) ukázka-příklad z praxe,
c) v čem vidíme příčiny,
d) jaké jsou naše požadavky,
e) co se pro jejich naplnění dá podniknout.

Teze si sestavíme tak, že konkrétně napíšeme ke každému odstavci větu shrnující jeho obsah. (Uspořádání obsahu ovšem může být i jiné, ale když se přinutíme už předem obsah článku aspoň nějak zpřehlednit, je jisté, že ho i naši čtenáři nakonec dokážou najít.)

11. **Pak teprve smíme začít formulovat věty.**

Během psaní je dobré mít před očima tyto zásady:

A. Myslete a pište **v krátkých větách.** Nesnažte se nacpat mnoho údajů do jediné věty - **nebojte se sloves.** Nikoli „Novákův během deseti let prováděný průzkum proměnlivé kvality novinářského jazyka podle střídání generací a politických názorů v redakcích", ale „Novák prováděl po deset let průzkum toho, jak se zlepšuje nebo zhoršuje čeština v novinách, když nastupují mladší novináři anebo když redakce mění svou politickou orientaci."

B. Nesnažte se vypadat a psát jako někdo jiný. Říkejte, co si opravdu myslíte. **Nenaznačujte, ale hned vyložte karty.**

C. Pořád mějte na mysli i na papíře svou hlavní tezi. Nedejte se zlákat ani zábavností, ani podivuhodnými detaily. **Šetřte časem a místem.**

D. **Pojmenujte výstižně všechny věci a pojmy:** nepoužívejte nabubřelých a patetických slov, ani nápadných hodnocení, ani slov zcela všeobecných: např. výraz *jemně nakyslá chuť* řekne čtenářům víc než *výtečná chuť.*

E. Ta slova, kterými ve větě říkáte něco nového, musí čtenář najít vždy hned při prvním čtení.

F. **Neopakujte to, co už všichni známe.** Ušetřte nás dlouhých úvodů.

Při prvním čtení celého textu:

I. Čtěte pomalu nahlas: kde se zamotáte nebo kde věta zaskřípe, tam ji musíte přeformulovat.

II. Všimněte si, jestli jste zahrnuli všechna základní fakta.

III. Posuďte, jestli ta fakta a tvrzení, která jste napsali, jsou opravdu hlavní. Jasnosti nedosáhnete polopatickými příklady, ale věcným vyjadřováním.

IV. Navazují vaše věty logicky? Nepletete si příčiny a následky?

V. Vystihli jste vhodnými spojkami vztahy mezi větami? Je každému jasné, co myslíte slůvky *tento, tyto, které* ap.?

VI. Opravte si pravopis. (Neváhejte se poradit s příručkou nebo s někým zkušenějším.)

Nechte text pár dní uležet a dejte ho mezitím přečíst někomu nezaujatému. Pak ho znova opravte, zdokonalte jeho název a první větu, a podepište. Měl by to být článek, za který se nebudete stydět ani tehdy, jestliže budou třeba později odhaleny nějaké údaje, které jste znát nemohli.

Meloun a cylindr aneb Co nám přináší „Satelit"

Týdeník *Satelit* funguje jako oblíbený a jistě užitečný pomocník pro ty televizní diváky (resp. konzumenty či maniaky - záleží na názoru), kteří se chtějí orientovat v nabídce televizních programů z družic, proměnlivé a neustále se rozšiřující. Ten, kdo se do stránek časopisu důkladně zahloubá, však může zanedlouho zjistit, že ne všechny podávané informace jsou zcela přesné a spolehlivé: názvy televizních pořadů i další údaje o nich bývají někdy různě zkomolené a objevují se i formulace nechtěně humorné. Zdrojem chyb a nedostatků je takřka ve všech případech chvatný a nepečlivý překlad z německých nebo anglických podkladů.

Určitě je možno vyjmenovat řadu argumentů, které dokazují, že se překladatelským nedopatřením nelze vyhnout: Překládání probíhá v trvalé časové tísni; dodávané cizojazyčné materiály obsahují často údaje tak kusé, že nejsou pro překlad dostatečným vodítkem, a přitom není čas na to, aby se ověřovala každá jednotlivost; týž film bývá v různých zemích znám pod různými názvy a je obtížné vyznat se v té spleti. Naprosté většině překladatelských chyb by ale mohla zabránit jen trochu větší pozornost a soustředěnost, případně nahlédnutí do dobrého slovníku.

Následující ukázky pocházejí z několika čísel *Satelitu* vydaných v letních a podzimních měsících roku 1993.

Džentlmen, který chodí *S hůlkou, melounem a deštníkem* (tak zní ve verzi *Satelitu* název televizního seriálu), se zdá být postavou zvlášť pozoruhodnou. Onen džentlmen ovšem ve skutečnosti nosí tvrdý kulatý klobouk, který svým tvarem meloun trochu připomíná, prostě *buřinku,* proslavenou u nás panem Tau (německé slovo *die Melone* má oba významy). Jiný druh klobouku se nedopatřením dostal do vzdělávacího pořadu o geometrii: *Cylindr, kužel a koule* - není příliš těžké uvědomit si, že v tomto případě má jít o *válec* (něm. *der Zylinder).*

S mechanickým zčešťováním místo skutečného překladu se setkáváme i jinde: Z německého *Nicht schummeln, Liebling* vzniklo *Miláčku, nešumluj.* V daném filmu ale miláček *nešumluje* (nedrmolí, nemluví nesrozumitelně), nýbrž *podvádí,* švindluje - to je běžný význam německého slovesa *schummeln* (pod názvem *Nešvindluj, miláčku* byl film ostatně před lety promítán v českých kinech).

Postupy tohoto typu pak zcela ztroskotávají, je-li třeba vyrovnat se s výrazem pocházejícím z mimoevropského jazyka: Pather Panchali není *Páter Panchali;* název filmového přepisu významného díla bengálské literatury je obvykle překládán jako *Žalozpěv stezky.*

Nejednu potíž působí v názvech také podobná, a tedy snadno zaměnitelná slova: Tak se místo *Pasti na playboye (Eine Falle für den Playboy)* v *Satelitu* objevil *Případ pro playboye*

(něm. *der Fall*). Obdobnou proměnou prošla klasická komedie Heinricha von Kleista: z *Rozbitého džbánu (Der zerbrochne Krug)* se stal *Křechký* [!] *džbán;* příčinou je patrně záměna výrazů *zerbrochen „rozbitý"* a *zerbrechlich „křehký"*. V jiném čísle časopisu byl *Londýnský kat (Der Henker von London)* nahrazen svou obětí, *oběšencem* (něm. *der Gehenkte): Oběšenec z Londýna.*

Značně hojnou chybou je dále záměna jednotného a množného čísla: např. *Pozdrav pánbůh, soudruzi* místo *soudruhu (Grüß Gott, Genosse).*

Shovívavější je asi třeba být v případech, kdy názvy obsahují méně známé, především slangové výrazy a fráze. Německé slovo *die Pauke* sice označuje bicí hudební nástroj („buben, kotel, tympán"); jestliže se však v komedii ze studentského prostředí objeví odvozenina *Pauker (Unsere Pauker gehen in die Luft),* jde o slangové pojmenování učitelů: Od podoby *Náš bubeník vyletí do povětří,* uvedené v *Satelitu,* se tak dostaneme - opravíme-li také význam frazeologického obratu a gramatické číslo - ke znění *Naši kantoři jsou vzteky bez sebe.* Jen ze zcela nového slovníku se dozvíme, že *Alles paletti* znamená ve slangu současné německé mládeže *všechno v pořádku, všechno je jasné, samozřejmé;* uveřejněný „překlad" zní z nezjistitelných důvodů *Všechny lopatky.*

Těžko vysvětlitelné také je, proč byl western obecně známý pod názvem *Jízda vysočinou (Ride the High Country)* přejmenován na *Jízdu mocnou zemí.*

Rovněž ve stručných charakteristikách uváděných filmů najdeme nejednu formulaci, nad kterou budeme kroutit hlavou.

Legenda o Pavlovi a Pavle: „Pavla se sama se svými dvěma dětmi prodírá životem. Pak potká ženatého Pavla a *již si nechce své štěstí vzít...*" [Co tedy vlastně chce nebo nechce?]

Tucet špinavců: „V roce 1944 obdrží americký major příkaz, [čárka na tomto místě pochází z německé konstrukce] vycvičit 12 vojáků, kteří byli vojenským soudem odsouzeni k smrti nebo k doživotním nuceným pracem [!], pro *letecké komando*" [v originále je nepochybně *Himmelfahrtskommando,* tedy komando, které čeká „nanebevzetí", komando posílané na jistou smrt].

Jemný půvab hříchu: „Neřestná zápletka mezi zdmi honosné italské vily."

A na závěr něco o upírech:

Rockula: „Nesmrtelný Ralph žije staletí se svou matkou a nechává se od ní *hýčkat krvavými konzervami* [v originále bude *mit Blutkonserven* - tj. *krevními konzervami - verwöhnen].* Nenadále se zamiluje do smrtelnice Molly."

Petr Mareš

Český jazykový atlas,
sv. 1 (Academia, Praha 1992)

Po čtyřiceti letech úsilí se našim dialektologům konečně podařilo přiřadit češtinu k jazykům, jejichž územní rozrůznění je kartograficky zachyceno nejen na několika mapách zobrazujících rozšíření hrstky vybraných nářečních jevů, ale v celém promyšleně komponovaném souboru takových jazykových map, tedy v jazykovém atlasu.

První díl ČJA je zaměřen na jednu z nejzajímavějších a dosud nejméně popsaných oblastí zeměpisné diferenciace češtiny, totiž na rozdíly v nářeční slovní zásobě. Atlas vychází z rozsáhlé sítě zkoumaných lokalit (celkem 420 venkovských obcí a 57 měst) a je v něm soustředěno přes dvě stovky map, které zachycují především výrazy z okruhu „člověk" a „míst-

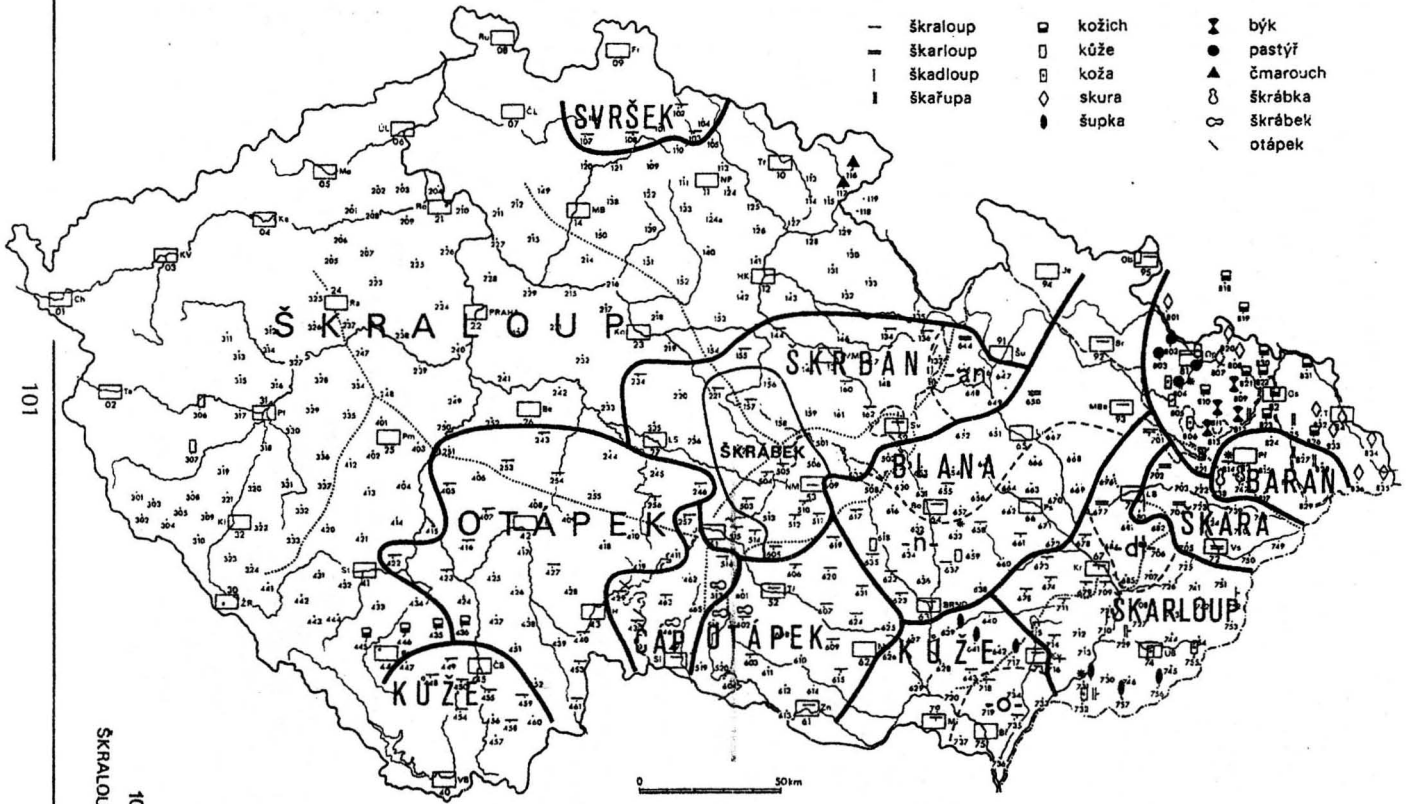

101

106

ŠKRALOUP

ní a domácí prostředí". Mapy jsou provázeny obsažnými komentáři, které umožňují rychlou orientaci, upozorňují na základní sledované problémy a zasazují jednotlivá nářeční slova do širšího jazykového kontextu, současného i historického (mimo jiné tu jsou uváděny alespoň stručné etymologie zachycených výrazů). Jako příklad lze uvést mapu a komentář na s. 122 až 124, které jsou věnovány nářečním výrazům pro pěšinku ve vlasech: čtenář tu zjistí, že vedle samotného slova *pěšinka* se sice v Čechách, na Moravě a ve Slezsku uplatňuje poměrně dlouhá řada dalších pojmenování *(cestička, stezička, stežka, poutec, přinděl, chodníček, brázda, rynka* aj.), ale v zásadě se naše jazykové území člení jen na tři velké oblasti, v nichž se užívá výrazů *pěšinka* (základní pojmenování v Čechách), *poutec* (většina Moravy a Slezska) a *stezička*, resp. *stežka* (široký přechodný pás mezi Čechami a Moravou); na mapě si pak lze ověřit přesný průběh hranice rozšíření jednotlivých uvedených slov a současně zjistit řadu zajímavostí, jako např. to, že slova *cestička* se v uvedeném významu dnes užívá ve dvou oddělených, značně vzdálených ostrovech (jednak na severovýchodním okraji Čech, jednak v oblasti mezi Znojmem, Brnem a Boskovicemi).

Přestože ČJA je určen především poměrně úzce specializovaným odborníkům (dialektologům, etnografům aj.), vřele doporučuji jeho pročtení nebo aspoň labužnické prolistování všem, kdo mají zájem o naši mateřštinu a neztrácejí ze zřetele, že jazyk lze charakterizovat nejen jako ohmataný nástroj každodenní komunikace, ale i jako truhlu uchovávající nepřeberné množství starožitností a lidových památek. Lze jen doufat, že první publikovaný díl ČJA nebude současně posledním a že přes nákladnost a nepochybnou ztrátovost celé publikace (vychází v pouhých 600 výtiscích) všechno to bohatství českých nářečí, pečlivě shromážděné a rozvržené do pěti svazků atlasu, bude v dohledné době skutečně publikováno. Bylo by neodpustitelné, kdybychom dovolili, aby se finanční smyčka zadrhla kolem tohoto dlouholetého projektu těsně před jeho završením.

K recenzi připojme ještě jednu zajímavost - a také soutěžní úkol:

Copy, cůpky, copánky. Delšímu a silnějšímu pletenci vlasů se dnes po celých Čechách, Moravě a Slezsku říká nejčastěji *cop*, popřípadě *copan* nebo *copán*. Jde o slovo původem německé *(der Zopf)*, které vzalo češtinu útokem, usídlilo se v ní jako základní pojmenování a na mnoha místech zatlačilo do pozadí rozmanitá jiná slova kdysi vládnoucí v našich nářečích. Staré nářeční výrazy však naštěstí úplně nevymizely, a tak u nás lze dodnes najít oblasti, kde ještě aspoň někdo občas řekne copu *vrkoč* (jihozápadní Čechy a část Slezska), *lelík* (velká část Moravy), *rulík* (severovýchodní Čechy), *culík* (část středních Čech), *ocásek* (část Slezska) nebo *horcop* (zkomolená podoba německého *Haarzopf* užívaná místy na Opavsku). A našla by se ještě jiná pojmenování, vzácnější, např. *cúdl, cupan, cuplík, jelík, relík*.

Dřínky nebo špandle patřily k věcem, které dřív každá hospodyně potřebovala den co den. Podle toho, v kterých končinách jste pobývali, mohli jste zaslechnout i řadu jiných pojmenování této nezbytnosti - například *dračky, špílky* nebo *špičky*. Ve východních Čechách se říkalo navíc *lejšpánky* nebo také *bličky* a na jižní Moravě *špangle* nebo *špangličky*. Rozmanitých názvů známých třeba jen v několika málo vesnicích se u nás užívalo bezpočet: *křipal, drobisko, chábl, ivorky, dřenky, filipusy, ščambičky, šlajfky, otinky, krnály*... bylo by jich ještě několik řádek. Víte, kterou nezbytnost české domácnosti všechna tahle slova označovala? Pamatujete se ještě na nějaká další označení? Napište nám!

Karel Kučera

150 let spisovné slovenštiny a slavistický kongres 93

XI. mezinárodní sjezd slavistů se konal letos v srpnu a v září v Bratislavě. Jako vždy se ho zúčastnily zástupy slavistů z Východu i Západu, území slovanských i z ostatní Evropy, z Ameriky, Japonska a odjinud. Čeští slavisté byli zastoupeni méně než obvykle, dlužno přiznat, že i v důsledku organizačních nedostatků z naší strany a vysokých finančních nákladů. Každá delegace vydala svůj sborník, domácí jich vydali hned několik. Nad jedním článkem v jednom slovenském sborníku se však musí pozastavit každý slavista i každý soudný Čech i Slovák: V. Blanár totiž v časopise Slavica Slovaca (28, 1993, č. 1-2, s. 10) tvrdí, že „...slovenskú odluku nemohli zastaviť..., ani oficiálna ideológia jednotného československého (t. j. českého) národa a jazyka za prvej Československej republiky". V rozporu s tímto tvrzením byly ovšem v ústavě první republiky pojmy *československý národ* a *československý jazyk* chápány jen jako konstrukty, které reálně existují ve dvou podobách, tj. jako český národ, resp. jazyk na jedné a slovenský národ, resp. jazyk na druhé straně. Navíc je také známo, že tyto konstrukty byly politickou nutností, která slovanskému živlu v novém státě a slovenskému národu zvlášť zajišťovala hegemonii na vlastním území.

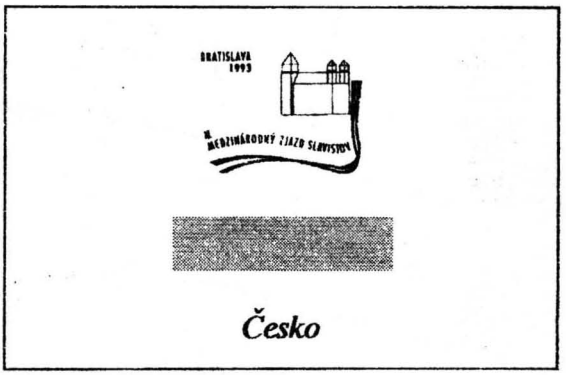

V roce stopadesátého výročí ustavení dnešní spisovné slovenštiny je možno se ptát, komu prospívá falsifikace historie, navíc ne tak dávné. Novému slovenskému státu a jeho obyvatelstvu určitě ne: aspoň naše kontakty s Bratislavany i s řadovými slovenskými lingvisty o tom nesvědčí. Věc je o to bolestnější, že projev zazněl jako úvodní plenární přednáška slavistického kongresu hned po zdravici slovenského prezidenta. Věřme, že podobná zviditelňování slovenskosti budou postupně mizet a že tradiční jazykovědná i jiná spolupráce slovensko-česká bude v budoucnu nabývat alespoň dřívějšího rozsahu.

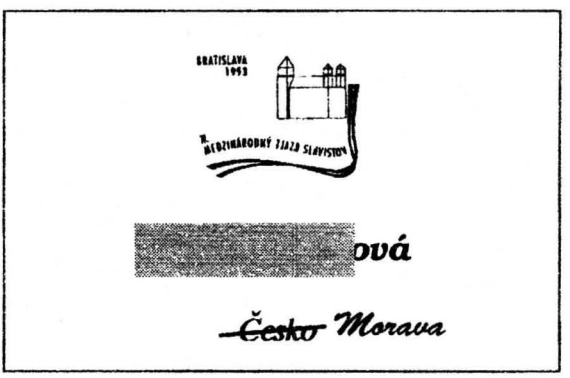

ul

5. *Kvítečka ze zpěvníků vlastenských*

Milujme se,
nedejme se,
vybijme se,
napijme se,
milujme, napijme se,
a pak vybijme se.

MY STRÁŽNÍCI NA ZÁPADĚ
VĚRNI VLASTI, VĚRNI VLÁDĚ

Slovan jsem a Slovan budu,
černé čižmi nosit budu!

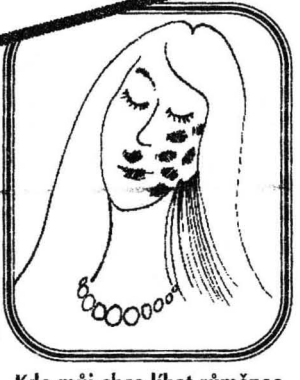

Věren řeči, věren víře
Cyrillů a Methudů

Kdo můj chce líbat růměnec,
Čech musí být a vlastenec!

Den nám nastal, probuďte se
vy mladiství lvové,
na zbořených slávy chrámech
vystavme si nové!

Ještě v našich ňádrách pálá
Břetislava ocel stálá

Má dceruško!
- - -
Jenom se modlívej
a pracuj a zpívej!

Ivo Plaňava: Jak (to) spolu mluvíme

(Psychologie dorozumívání i nedorozumění mezi lidmi).
Věda do kapsy sv. 2, Masarykova univerzita v Brně, 1992, 130 str.

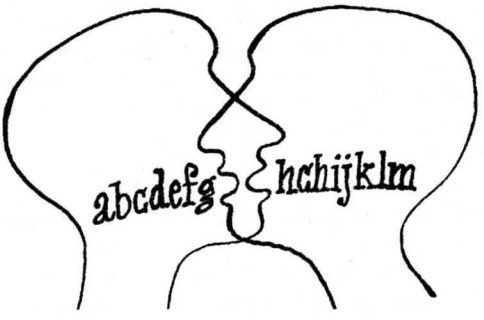

Mezi řádkou knížek o dorozumívání, které už zaplaťpámbu začaly vycházet, se Plaňavova knížka vyznamenává jednak tím, že se neprohlašuje za učebnici nebo návod (přestože leckteré dobré rady obsahuje), ale hlavně tím, že je (přesto?) velmi dobře srozumitelná. Psychologická kvalifikace autora se v ní projevuje jednak tím, že dobře odhaduje svého čtenáře a mluví k němu jasně a přehledně, jednak tím, že prokládá své výklady „případovými studiemi" neboli ilustračními příběhy, anekdotami, hříčkami. Z dvaadvaceti kapitolek jen jediná („Komunikační proces") je nakažena morem jakobymatematických vzorečků, který známe z publikací o informatice a o komunikaci, a ta má jen tři stránky. Vše ostatní si v pohodě přečte kvintán i penzistka a prospěje to i lingvistovi v produktivním věku.

Autor ohleduplně a vtipně oddělil své výklady o dorozumívání od svých komentářů k dnešní dorozumívací praxi - ty tiskne kurzívou, např. ... *Tihle pánové - od dr. Goebbelse přes dr. Biľaka až třeba po dr. Sládka (včetně jejich žáků) - jen tak povídají, co chtějí, a hlavně co právě potřebují, aby mohli poplést a ovládnout své posluchače či čtenáře, získat nad nimi i pomocí nich moc a poté se jí zuby nehty držet* (str. 24-25).

Kniha je rozdělena podle tematiky do tří částí „Proč, jak a o čem"; „Komunikační styly"; „Poruchy, fauly, obrany", a uzavřena epilogem „Jak spolu mluvit". Z tohoto epilogu cituji poslední radu „desatera": *Každá situace, každý kontext komunikace chce své; je tedy užitečné rozvíjet a pěstovat jednotlivé komunikační styly - konvenční, konverzační, operativní a osobní. A hlavně se musíme vyladit na shodný styl. Domluvme se napřed, stačí krátce, na tom, zda si budeme jen tak povídat, nebo chceme něco domluvit, vyřešit, či zda máme náladu a chtění být si hodně blízko, nejblíže.*

Citovanému dělení stylů komunikace autor věnoval i samostatnou kapitolku „Rozlišení čtyř stylů". Do stylu konvenčního řadí pozdravy, zdvořilostní výměny vět, ritualizované podoby chování řečového i neverbálního. Ve stylu konverzačním mluvíme, když se jen tak chceme pobavit, pobýt spolu, mít pocit sounáležitosti a užít si rovnoprávného vztahu k ostatním. (Tady stojí za úvahu, proč vlastně česká společnost nemá rozvinuté formy konverzačního styku jako jiné národy, když se zároveň pyšní jakýmsi lidovým demokratismem: ve společenství „já pán - ty pán" by ušlechtilá konverzace měla zrovna kvést. Místo ní slyšíme obvykle buď řeči konvenční, nebo intimní, nebo pracovní hádky. Čím to?) Operativní styl se vyznačuje účelností, jasným vymezením pozic a rolí účastníků a obvykle se vede v situaci mezi nadřazeným a podřazeným účastníkem. Styl osobní neboli intimní se provozuje, když se zmenšuje osobní i prostorová vzdálenost partnerů.

Škoda, že Plaňava nevymezuje styly jednotnými kritérii - u intimního stylu je jistě zajímavé i to, jak se vyprazdňují a čím se naplňují obsahy vět, u operativního zas je zajímavé,

jakou roli hrají v pozadí city a postoje, v konverzaci jsou obsahy vět sice zanedbatelné, ale právě proto se v ní o některých věcech prostě nedá a nesmí mluvit - závažná témata by totiž vnášela do hovoru prvky operativní a měnila popovídání v pracovní činnost. Styl konvenční se zase vyznačuje oproti jiným vysokou ustáleností frází, čímž se může blížit některým případům hovoru intimního. Autor sice upozorňuje, že škatulkovat styly je věc nepodstatná, ale právě kritéria, podle kterých hovory do čtyř stylů rozděluje, jsou pro nás v řečové praxi vlastně vodítkem k tomu, abychom rozpoznali, v jaké situaci se právě nacházíme, a mluvili podle toho.

Rada z desatera o vyladění na shodný styl je jistě zajímavá, ale také ukazuje, že Plaňava trochu jednostranně chápe to, jak se člověk staví ke kontextům a situacím svého dorozumívání. Právě proto, že Plaňavovi jde o zkvalitnění vzájemných kontaktů, dává důraz na vůli mluvčího - *domluvme se napřed.* K efektivnímu dorozumívání ovšem patří množství situací, v nichž se o záměru a stylu dialogu nedá nebo i nemá mluvit, a kdy přesto musíme povahu hovoru citlivě vnímat a respektovat. Autor má pravdu v tom, že když něco neumíme, musíme *chtít* se to naučit a zlepšit. Zdrojem nedorozumění však je často nejen nevůle, ale také *neschopnost* rozeznat, v jakém druhu komunikační situace se vlastně nalézám, o co asi jde partnerovi a o co vlastně jde mně samému. Tohle se ovšem nedá vyložit nebo naučit v jedné malé knížce.

Knížku lze rozhodně doporučit nejen soukromým zájemcům o lepší dorozumívání, ale také všem učitelům a jejich středoškolským žákům. Kromě rad a třídění jim pomůže zejména část třetí - o poruchách a chybách při dorozumívání.

(Závěrem je také potřeba pochválit nakladatele za pěknou edici i za její čisté provedení - tiskových chyb minimum, dobře čitelný typ písma, milý formát.)

Ondřej Hausenblas

Epilog: Jak spolu mluvit

Možná ani není zapotřebí něco závěrem dodávat, leccos bylo řečeno nebo naznačeno. Nechce se mi však končit skrytými programy, natož výzvou k psychoterapeutické péči. Dovolím si tedy vybrat a shrnout: jak spolu komunikovat, aby se nám dorozumívání dařilo?

Nabízím vašim myslím několik předpokladů, poznatků a pravidel. Uvědomuji si, že mohou znít poněkud nabádavě, pedagogicky. Omlouvá mě, doufejme, že je nabádavě a navíc, s odpuštěním, pedagogicky myslím. Abych respektoval jednu z komunikačních zásad, užívám první osoby jednotného čísla, někdy množného.

☛ 1. Lidé kolem mne (ti vzdálenější i nejbližší) nejsou na světě proto, aby plnili všechna moje přání, uspokojovali každou mou potřebu a očekávání.

☛ 2. Ani já tu nejsem výlučně proto, abych každému vyhověl, s každým souhlasil a plnil všechna očekávání, která jsou mi adresována.

☛ 3. Je ovšem lepší, příjemnější a většinou i hodnotnější, když se s lidmi kolem sebe shoduji, dobře spolu vycházíme. Takových lidí – přeji si a snažím se o to – by kolem mne mělo být více než těch, s nimiž se neshodnu, nedomluvím nebo jsem v konfliktu. Pokud je tomu naopak, musím si začít dávat na sebe pozor.

☞ 4. Zejména si dávám pozor tehdy, převažují-li u mne (nebo spíše ve mně) negativní pocity, city a hodnocení: vše vidím černě či šedivě, nic mi nevyhovuje, lidi kolem mne mi připadají nemožní. Můj „práh popudlivosti" se nebezpečně snížil; ale život je přece jen poněkud krátký na to, abych ho prožil v převažující podrážděnosti, v neustálé naštvanosti.

☞ 5. Nicméně si čas od času uvědomím, i po přejití chmur a totální skepse, že kolem každého z nás je tak deset, možná dnes i patnáct procent lidí, s nimiž se nelze dohodnout, domluvit, shodnout, akceptovat je. Na tyhle komunikační psychopaty si dávejme pozor, vyhýbejme se jim, jde-li to; a není-li to možné, musíme se bránit a ubránit. Aby nás neničili či dokonce nezničili.

☞ 6. S těmi ostatními, a je jich většina, se shodovat mohu, ale taky nemusím. Můžeme mít rozdílné postoje, různá přání a zájmy i rozdílná, byť slučitelná hodnocení. A tedy: jestliže si nějaký člověk myslí a říká něco jiného než já, není nutné ani žádoucí cítit se odlišností ohrožený, nejistý ani rozzlobený. Těšme se z toho, že jsme každý trochu či více jiný, povzbuzujme odlišnost i různost mezi námi. Bylo by umrtvující, kdybychom byli všichni na jedno kopýtko.

☞ 7. Máme-li s druhým člověkem být opravdu v kontaktu, pěstujme a rozvíjejme zpětné vazby: naslouchejme si pozorně a zúčastněně, dávejme si najevo, že se slyšíme, vnímáme. Zpětnou vazbu poskytujme, přijímejme i vyžadujme, nechceme-li, aby mezilidská komunikace zdegenerovala v sérii na sobě nezávislých monologů.

☞ 8. Aby nedocházelo ke zbytečnému nedorozumění, neřku-li ke konfliktům, je dobré hlídat, zda máme na mysli opravdu totéž, když používáme stejně znějících slov. Zejména u těch frektovaných je nejvíc zapotřebí říct si předem jasně, o čem se to vlastně budeme bavit.

☞ 9. Dávejme si pozor na to, aby subjektivní vyjadřování výrazně převažovalo nad tak zvanými objektivními a obecnými soudy. Vyhýbejme se tvrzení typu: já(ty) vždycky, já(ty) zásadně, já (ty) nikdy. A taky nedávejme bližnímu svému najevo, že pouze to moje tvrzení je jedině možné a správné; ani tehdy ne, když si to náhodou myslíme, což je zajisté výjimka potvrzující pravidlo. Nesouhlas, jiný postoj, odlišné hodnocení raději vyjadřujme subjektivně: že jde o můj pocit, dojem, názor.

☞ 10. Každá situace, každý kontext komunikace chce své; je tedy užitečné rozvíjet a pěstovat jednotlivé komuniační styly – konvenční, konverzační, operativní a osobní. A hlavně se musíme vyladit na shodný styl. Domluvme se napřed, stačí krátce, na tom, zda si budeme jen tak povídat, nebo chceme něco domluvit, vyřešit, či zda máme náladu a chtění být si hodně blízko, nejblíže.

☞ 11. Aby tohle komunikační „desatero" mělo šanci, je třeba rozšířit je na jedenáctero; o větu, kterou zformuloval B. Blažek v knížce „Zprávy z Babylónské věže" takto: **Bez komunikování o komunikování bychom nedokázali rozumně komunikovat.**

A to je též hlavní důvod, proč byla napsána knížka, kterou právě dočítáte.

Přijímací zkoušky z češtiny na střední školy: jak se na ně (ne)připravovat

Nakladatelství Trizonia vydalo publikaci s lákavým názvem „Zvládneš přijímací zkoušku z českého jazyka?", do které shromáždilo 54 diktátů a jazykových rozborů, jež byly v minulých létech podkladem u přijímacích zkoušek na různých školách; k posledním čtyřem připojili autoři ještě testy, které by měly prokázat celkovou kulturní úroveň absolventa základní školy. Autory testů jsou nezjistitelní vyučující z různých středních škol.

Při pozorném prostudování jazykových úkolů nalezneme tři problematické body:

a) zadání úkolu je špatně formulováno,
b) klíč uvádí neúplné nebo chybné řešení,
c) některé úkoly jsou příliš obtížné nebo nejednoznačné.

A. Při formulaci otázek musíme dbát na jasnost a jednoznačnost. Nelze proto např. zadávat úkoly tímto způsobem: *U slov (!)* ***kladli*** *(!) v textu určete: způsob, vid, vzor.* (V textu, na str. 9, však jde o slovesný tvar *kladli jsme si*, nikoliv o pouhé příčestí nebo tvar 3. os.mn. č.). Úkol *Napište nejméně tři podstatná jména, která mají v množném čísle stejné skloňování jako podstatné jméno oči* (str. 37) by neuměl splnit nikdo z nás. Analogicky se skloňují pouze *uši* - ostatní mají duálové tvary zastoupeny v různých pádech různou měrou. - Stylizace výchozího textu by neměla být nevhodná nebo nepřijatelná, jako např.: *Kdo poprvé spatří starou Prahu, zdá se mu, že se ocitl v pohádkovém světě* (str. 33). Zařazení takto stylizovaného souvětí by bylo oprávněné snad jen tehdy, pokud by se zadal úkol najít (a odstranit) nedostatek ve stavbě souvětí nebo přímo anakolut - jenže to je úkol pro adepta střední školy sotva řešitelný.

B. Mnohem problematičtější ovšem je, jestliže se v klíči uvádějí nesprávná řešení. Tak např. ve slově *úsměvy* je koncovka pouze -y (nikoliv -vy, jak se praví na str. 81), tvar trpného rodu k 3. os. jedn. č. *dopsal* zní *byl dopsán* (ne pouze *dopsán* - str. 85), synonyma ke slovu *země* ve větném celku *Dostalo se mi lichotivého pozvání, abych řekl Angličanům otevřeně a od plic, co lze vytknout jim a jejich zemi* (s. 32) jsou *krajina, stát* apod., nikoli *půda, hlína, prsť* (řešení na s. 85). - Úkol na určení vidu u slovesa nebo na utvoření slovesného tvaru s opačným videm nechybí v žádném jazykovém rozboru; infinitiv trpný k *využívat* je však *být využíván*, nikoli *být využit* (úkol na s. 10, řešení na s. 75). - I my dospělí bychom obtížně hledali české výrazy k některým cizím slovům, jako např. ke slovu *kontext* (... *vytrhla z plynulého kontextu vývoje české literatury*... s. 55). Navrhované řešení *literární vztahy* (s. 95) je nesmyslné, nemůže ve výchozí větě zastoupit slovo *kontext* - a navíc: je snad slovo *literární* od původu české?

C. Nejobtížnější úkoly, které buďto do přijímacích testů nepatří, nebo při nich musíme připustit více možností řešení, souvisejí zejména s analýzou souvětí. Za všechny uveďme dva příklady. Souhlasím s autory, že v souvětí *Na okraji periférie v Malešicích, kde stávaly kdysi bezvýznamné domky, postavili pracující stavebních podniků celé řady nových ulic*... se jedná o větu vedlejší příslovečnou místní (je v přístavkovém vztahu k příslovečnému určení místa ve větě hlavní), avšak nelze vyloučit ani interpretaci, že jde o větu vedlejší přívlastkovou. Velice obtížná je také analýza souvětí *I když jsem nedostal pořadové číslo žádosti, bylo mi jasné, že nejsem jediný, kdo sem vážil cestu z podobného důvodu* (s. 55). Poslední věta je v klíči

označena jako vedlejší věta přívlastková (s. 96), ale v našich gramatikách bývá považována za přísudkovou (srov. k tomu Mluvnici češtiny 3, Praha 1987, s. 536).

Problematické jsou většinou i diktáty. Obecně by měla platit zásada, že se v nich nebudou kumulovat jevy sporné (např. psaní velkých písmen), a pokud se vyskytnou, že se na ně pamatuje určitou volností při hodnocení. Přívlastek *úzké(,) ztemnělé stezky* by jistě řada z nás považovala za několikanásobný - a dopustili bychom se podle autorů testu hrubé chyby.

Tento výčet nedostatků a nepřesností není zdaleka úplný. Nevíme, co všechno padá na hlavy autorů testů - učitelů češtiny - a co na hlavy redaktorů, ale jedno je zřejmé: připravit děti k přijímacímu řízení z obdobných příruček nelze. A zjišťují skutečně tyto testy předpoklady dětí pro studium na střední škole? Jaké jsou vaše osobní zkušenosti? Napište nám o nich.

Eva Hošnová

Rozumíte, když se mluví česky?

Samozřejmě, odpovíte možná mechanicky. A přece je mnoho příčin, které i hovor v mateřštině činí nesrozumitelným: zvukové kvality, použití neznámého dialektu nebo sociolektu, závadná stylizace... Mezi takové příčiny může patřit i hovor v narážkách (aluzích) na texty, které jsou nebo by měly být účastníkům hovoru známé. Zejména přátelské hovory se někdy narážkami jen hemží.

Aluzivní hovor - to zní navýsost moderně (vztahy mezi texty neboli intertextualita se teď „nosí"). Označuje však řečovou činnost starou jako lidstvo samo: lidově by se pojmenovala opisem *házet někomu udičky, jestli zabere*. Aluzivním hovorem lze totiž mimo jiné testovat příslušnost k jistému společenství - například ke společenství lidí sečtělých a vůbec v jazyku zběhlých.

Tak co - patříte „k nám"? Následující dialog proběhl jednoho pozdního odpoledne (neoficiálně!) v kursu statistiky pro lingvisty:

1 (A) Udělám statistiku rozsypaného čaje.
2 (B) A budeš mít velký a ještě větší doktorát.
3 (A) Až budu mít největší doktorát na celém světě.
4 (B) Přeju ti doktorát i dobré jitro.

Máme pro vás čtveřici soutěžních otázek:
- první (zahřívací, ještě ne aluzivní): čemu se říká *rozsypaný čaj?*
- druhá (rovněž ještě snadná): který text se zdají aludovat repliky 2 a 3?
- třetí: replika 4 naznačuje, že mluvčí B narážel replikou 2 na (ještě) jiný text - na který?
- čtvrtá (ryze spekulativní): co se mohli oba mluvčí hrou s narážkami navzájem o sobě dozvědět?

Odpověď nemusíte napsat ve čtyřech bodech: dialog můžete rozebrat v souvislém textu, z něhož bude lze čtyři požadované odpovědi vyčíst. Výherce čekají knižní odměny a kromě toho nejlepší rozbor otiskneme.

-ndl-

Soutěž

Reklamní mýty

Světla Čmejrková

Pod vlajkou nádherné svěžesti přiletěla do našich domácností kachna od firmy S. C. Johnson, ve škopcích zavládla zářivá čistota s cenou i pro Skota a jazykovědci zírají a dělají si uzly na kapesníku. Reklama si pohrává se slovy a jazykovědci je nenacházejí. Lámou si hlavy, zda tak působivý slogan jako Aby Váš motor skvěle Shell *je dílem usilovného lámání hlav jiných jazykovědců a jejich jazyků, anebo je dílem okamžitého osvícení prodejce, který s lingvistikou neměl nikdy nic společného. Bez jazykovědné zátěže se nad jazyky možná letá snáze.*

Že by jazykovědci neměli co říci? Že by jen pedantsky opravovali, kde se reklamní slogan prohřešil proti pravopisu, ustálenému slovnímu spojení nebo sledu výpovědí? Já tedy ne.

Reklamu lze chápat jako snůšku absurdit a přitroublých sloganů, anebo jí lze vzít vážně - teď ovšem rozhodně nemám na mysli zájem spotřebitelský, ale zájem analytický. Reklamu lze vnímat a přijímat jako nesmírně únavnou a otravnou, protože nám leze do soukromí, poučuje nás, čím zahájit hygienu a čím ji dovršit, co pít, kousat a žvýkat, a jak potom zase zhubnout, jak pracovat a jak odpočívat, a když toho máme dost, jak se dostat z deprese. A to pořád dokola, nejenže několikrát denně, ale také v nejméně pěti variantách, pokaždé od jiné firmy, nabízející jiný výrobek a jiný výplod reklamního ducha. Protože každý, ale opravdu každý výrobek je lepší než ten druhý, musí být i reklamní slogan, který ho vystřeluje na oběžnou dráhu spotřeby, fantastičtější a neuvěřitelnější, dokonalejší a lahodnější, bohatší a voňavější, pohodlnější a bezpečnější, hedvábnější a něžnější, a když je to potřeba, musí také nejlépe silanizovat. *Čím je bílá bělejší, tím je prádlo čistější. Čím je slogan hloupější, tím je zboží větší hit?*

Vedle názoru, že běží-li v televizi reklama, je potřeba vypnout ne-li obrazovku, pak alespoň pozornost, existuje i názor opačný: že totiž reklama je vlastně tím jediným, co stojí za to sledovat, protože zatímco ostatní televizní žánry stagnují, reklama si to nemůže dovolit, a v oblasti reklamy lze proto zaznamenat nejpozoruhodnější žánrový vývoj. Tak se na věc dívají američtí analytikové reklamy, a vezmeme-li v úvahu ohromné množství zahraniční odborné sémiotické literatury o reklamě, je třeba připustit, že vývoj v oblasti reklamy vyvolává vývoj v lingvistickém a obecně sémiotickém bádání o typech komunikace ve společnosti lidí a zboží. Málokterá oblast mezilidské komunikace spočívá na tak rafinované transakci sdělení mezi autorem a příjemcem jako právě reklama.

Rada udílená spotřebiteli samozřejmě nikdy nemůže být vyslovována tím, kdo zboží vyrábí a nabízí. Je třeba najít tu pravou osobnost, která sdělení přenese, jakéhosi nestranného a nezaujatého prostředníka, důvěryhodného, ale přitom dost rozhodného a autoritativního, aby nedošlo k mýlce. Roli prostředníka, který má zaručit jednosměrný přenos sdělení od původce ke spotřebiteli, dnes nejčastěji - alespoň v reklamách vysílaných našimi kanály - přejímá substitut důvěrně oslovovaný křestním jménem Helena, Pavla, Kristina, Petra... Mají problémy, ale vědí, jak na ně. Helena má špinavé prádlo, ale objevila prací prášek, po němž je staré prádlo nové, Pavla má problémy s lupy, ale objevila klíč ke krásným vlasům, Petra má také problémy, ale objevila prostředek, který jí dává pocit bezpečnosti a jistoty, a i dětské plínky, které objevila Renata, i když mokré, jsou vlastně suché. Všechny slečny, paní, maminky a kočky vědí, co je pro ně nejlepší, a tváří se velmi blaze, vábivě a hebce.

Za výslednou dokonalostí obrazu a jednoduchostí slova se ovšem skrývá velmi promyšlený proces komunikace s příjemcem. Něco jiného se chce a něco jiného se říká. Nelze prostě říci: kupte si to a to, přímé vyjádření intence je třeba obejít, např. formulí Užijte si to! (Enjoy it!).

Řečové strategie v tomto typu reklam jsou nepřímé, za povrchovou strukturou reklam pracují intence skryté, ale o to přesněji směrované k vnímateli.

Analýza reklamy jakožto směr sémiotického a komunikačního výzkumu představuje oblast, v níž se vědci-teoretici snaží držet krok se samými tvůrci reklam. Jedni sémiotické a komunikační operace sami aplikují, druzí se je snaží interpretovat. K analýze reklamy je zapotřebí celý arzenál věd sociologických, psychologických a antropologických, výzkumy masové komunikace a marketingu, studie stylistické a rétorické, modely estetické, lingvistické a obecně sémiotické.

Česká lingvistika, ať teoretická či aplikovaná, by si neměla nechat toto téma ujít. Už proto, že funkční a strukturní metodologie, kterou si osvojila, poskytuje pro analýzu reklamy dobré východisko. Vyjdeme-li z Jakobsonova modelu komunikačních funkcí, který je v prostředí české lingvistiky dobře znám jakožto rozvinutí tříčlenného modelu Bühlerova (funkce reprezentativní, expresivní a apelová), můžeme v reklamě najít všech šest funkcí, o nichž uvažuje Jakobson: funkci referenční, expresivní, apelovou, fatickou (kontaktovou), metajazykovou a poetickou. Konstitutivní pro tento typ textu je funkce apelová. Reklama má působit na adresáta, upoutat jeho pozornost, zaujmout ho, vyvolat v něm touhu a přimět ho k činu. Tak lze parafrázovat významy slov tvořících akronym AIDA (attention, interest, desire, action), *charakterizující hlavní komunikační funkci reklamy. Podle toho, jak se v reklamě uplatňují další ze jmenovaných funkcí, lze klasifikovat typy reklam od nejjednodušších informací o zboží, v nichž dominuje reprezentativní funkce, k lingvisticky nejzajímavějším typům, využívajícím funkce metajazykové, kombinace kódu psaného a mluveného, slovního a obrazového, abecedního a číselného, realizace metaforických slovních spojení, homonymie a kalamburů. Jsou bohovské i čertovsky dobré zároveň.*

Reklama je žánrově rozmanitá, rychle se vyvíjí, buduje si svůj vlastní poetický kánon, hledá nové a nové narativní postupy. Vytváří si tak svoji historii a je si toho vědoma, vždyť sama sebe také cituje (Á, náš známý trik s uzlem). *Její rejstřík vyrůstá jak z vyjadřování spisovného až knižního, tak každodenního, v závislosti na zvoleném prostředí. Zjišťujeme, že do některých míst zasadili tvůrci reklamy vcelku přirozeně češtinu obecnou (Jsme v pražském supermarketu a ptáme se:* Jak Vám chutná Rama? Šmakuje mi.), *vysoký životní styl zase vyžaduje češtinu nadnesenou a vzletnou. Občas se okoření trochou světového jazyka.* It's great!

Reklama se stala součástí moderního života, podle některých badatelů zastává v novodobé společnosti funkci mýtu. Už tím, že se vyslovuje k univerzálním lidským tématům jako je život - smrt, štěstí - neštěstí, láska - nenávist, krása - ošklivost, síla - zánik, energie - zmar apod. Reklama je však nesena tím, že v těchto protikladech exponuje jen ten žádoucí pól. V nedávném televizním pořadu na ekologické téma vyádřil Erazim Kohák myšlenku, že reklama splňuje modernímu člověku touhu po ujištění a nabízí mu pohlazení, kterého se mu nedostává. Co však člověk potřebuje, je pohlazení, nikoli jeho náhražka.

Zaposlouchejme se do reklamního mýtu: nádherný pocit zdraví a svěžesti, fyzická kondice, pocit vyrovnanosti a sebevědomí, pocit bezpečnosti a jistoty, láska a radost, chci pro Tebe jen to nejlepší, dát to nejlepší, v čase štěstí, lásky a radosti, ty jsi ta nejkrásnější maminka na světě ty s ní zažiješ opravdu tu pravou svěžest, nekonečně příjemný pocit, měkkost, která Vás pohladí, hebkost, něha, něžná hebkost, dotek něhy...

Vzpomeňme si, jak jsme v minulých volbách byli svědky, že styl reklamy dokonale pohltil i styl volební agitace: politické strany nabízely své předáky i své koncepce navlas týmž poznáním do snového světa ideálních hodnot, po kterých stačí jen vztáhnout ruku.
Po nichž stačí jen vztáhnout ruku, aby ovládly.

Vladimír Macura, Masarykovy boty a jiné semi(o)fejetony. Pražská imaginace Praha 1993, s. 87

O autorech prvních dvou čísel

Ivana Bozděchová: odborná asistentka na KČJ FF UK; zkoumá tvoření slov

Miroslav Červenka: vědecký pracovník Ústavu pro českou literaturu AV ČR, docent na FF UK, versolog

Světla Čmejrková: badatelka ÚJČ AV ČR; zabývá se textovou a komunikační lingvistikou

Jaroslava Dandová: posluchačka bohemistiky na FF UK

Anastazie Gubinová: posluchačka bohemistiky v Sankt-Petěrburku, žačka prof. Liličové

Ondřej Hausenblas: odborný asistent na KČJ FF UK; zabývá se otázkami školství a problémy komunikace

Karel Hausenblas: viz interview k jeho jubileu v č. 2

Eva Hošnová: odborná asistentka KČJ FF UK; zabývá se syntaxí

Milena Hübschmannová: autorka učebnic a slovníku rómštiny; vyučuje rómštinu v Indologickém ústavu UK

Jan Chloupek: profesor bohemistiky na MU Brno, spoluautor Stylistiky češtiny, autor popularizační Knížky o češtině

Milan Jelínek: viz jeho článek v č. 2

Helena Kadečková: docentka nordistiky na FF UK

Karen von Kunes: profesorka bohemistiky na Harvardově univerzitě, Cambridge (Mass.), USA

Karel Kučera: docent na KČJ FF UK, mj. autor prací o češtině 16. a 17. století; psal jazykové koutky do MF Dnes

Ivan Lutterer: profesor na KČJ FF UK, odborník v onomastice (nauce o vlastních jménech)

Alena Macurová: docentka na KČJ FF UK, autorka prací ze stylistiky, teorie textu a překladu

Petr Mareš: odborný asistent na KČJ FF UK, autor prací o textu a jeho výstavbě, článků o jazyku ve filmu

Lada Padjenová: posluchačka bohemistiky na FF UK

Jiří Rejzek: odborný asistent na KČJ FF UK; zabývá se etymologií

Zdenka Rusínová: docentka bohemistiky na MU Brno; je zaměřena na morfologii, tvoření slov a historickou mluvnici

Vladimír Smetáček: docent na PedF UK; zabývá se automatizovanými textovými systémy

Alexandr Stich: profesor na KČJ FF UK, všestranný bohemista, odborník na vývoj češtiny, zvláště na dobu barokní; publikuje také v LidN, LitN aj.

Josef Šimandl: odborný asistent na KČJ FF UK; zabývá se metodami sociolingvistického výzkumu a přejatými slovy latinského původu

Dušan Šlosar: profesor bohemistiky na MU Brno, spoluautor Historické mluvnice češtiny, autor popularizačních knížek o češtině (Tisíciletá, Jazyčník)

Oldřich Uličný: docent na KČJ FF UK a její vedoucí, šéfredaktor časopisu; zabývá se gramatikou, stylistikou a pragmatikou současné češtiny

A na závěr si zatopíme...

Přímotopný kotel je, logicky vzato, nesmysl: buď topíme přímotopným tělesem, nebo radiátory, do nichž se voda ohřívá v kotli. Přesto se přímotopné kotle objevují ve výlohách. Jsou to kotle, na jejichž provoz poskytují energetické závody slevu jako na přímotopná tělesa. Tímto odborně byrokratickým pohledem je pak deformováno i samo pojmenování - a není divu: kotel pro přímotopnou sazbu by bylo označení přesnější, ale taky neohrabané. A tak vzhůru do jazykového ráje po americku: pryč s logikou - věcem se říká tak, jak se jim říká: Usus est magister rerum (vyslov [júzazizmej džista ríram]).

-dl-

Prosba k přispěvatelům

Pokud své příspěvky zpracováváte na počítači PC, pošlete nám prosím s rukopisem také **disketu**: obratem ji dostanete zpět. Vděčná vám bude zejména sekretářka katedry Ivana Christová, které ušetříte opisování, vděčni vám budou redaktoři, že jim ubude oprav překlepů - a potěšeni budete i vy, že váš text vyjde v podobě co nejvěrnější. Příponou souboru označte prosím editor, v němž jste příspěvek napsali: např. **auto.602, auto.wp.** Píšete-li v méně obvyklých editorech (např. Chi-writer), exportujte a označte **auto.dos, auto.as1** (= ASCII 1) ap.

Děkujeme.

Čeština doma a ve světě, podzim - zima 1993

	Co se dělo v městě Olomouci	61
ZPĚVNÍK:	1.Čechoslovan	63
ŽHAVÉ TÉMA: PRAVOPIS		
	Oldřich Uličný: Jaké úpravy pravopisu a kdy?	
	(Na okraj Pravidel českého pravopisu 1993)	64
	... a ještě hrst... (J. Šimandl)	70
ZPĚVNÍK:	2.Čeština	74
	Políček české kultuře a tradici? (koláž názorů na nová Pravidla)	75
KOMENTUJEME:	Mýcení a vymítání (pm)	77
DOKUMENT:	Deklarace Matice Olomoucké	78
ZPĚVNÍK:	3.Odrodilci	79
	Helena Kadečková: Jazyková pluralita. Případ Norska	
	(Psáno češtinářům pro útěchu)	80
	Milan Jelínek: Co mě přivedlo k jazykovědě	82
INTERVIEW s prof. Hausenblasem (A. Stich, J. Šimandl)		84
TISK MINUS:	V Tvaru spali? (ndl)	86
KOUTKY:	Jan Chloupek: Stav zápasu pečetil...	87
	Josef Šimandl: Nesnadný člověk	88
	Zdenka Rusínová: Opál opalizuje, Silan silanizuje?	89
ZE SVĚTA:	Čeština - "Hot Topic" na amerických univerzitách (K. von Kunes)	89
	"... a ještě musím pochválit tebe, tebe, česká řeči (A. Gubinová)	91
Z DOMOVA:	Daňové přiznání a komunikace s finančním úřadem (J. Šimandl)	92
ZPĚVNÍK:	4.Píseň Čecha	95
	Ondřej Hausenblas: Rychle číst předpokládá jasně psát	96
	Petr Mareš: Meloun a cylindr aneb Co nám přináší "Satelit"	99
RECENZE:	Český jazykový atlas, sv. 1 (K. Kučera)	100
	150 let spisovné slovenštiny a slavistický kongres 93	103
ZPĚVNÍK:	5. Kvítečka ze zpěvníků vlastenských	104
RECENZE:	Ivo Plaňava: Jak (to) spolu mluvíme (O. Hausenblas)	105
	Přijímací zkoušky a jak se na ně (ne)připravit (E. Hošnová)	108
SOUTĚŽ:	Rozumíte, když se mluví česky?	109
ESEJ:	Reklamní mýty (Světla Čmejrková)	110
	O autorech prvních dvou čísel	112
	A na závěr si zatopíme...	113
	Prosba k přispěvatelům	113